

Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1933

<https://hdl.handle.net/1874/9549>

JAARBOEKJE
VAN HET
OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP
„NIETARLAKE”
1933

ELECTR. DRUKKERIJ H. J. SMITS
OUIDE GRACHT 231 — UTRECHT

L. S.

Hierbij hebben wij het genoegen het een en twintigste jaarboekje aan te bieden.

In de redactie kwam eenige verandering. Pastoor Dr. D. A. W. H. Sloet te Abcoude, die sedert vele jaren zijn zeer gewaardeerde medewerking verleende, wenschte, omdat hij wegens ziekte daarin verhinderd werd, als lid van de redactie af te treden. In zijn plaats werd door de Algemeene Vergadering de tweede ondergeteekende benoemd.

Aan de auteurs der artikelen zeggen wij hartelijk dank voor hunne belanglooze medewerking, terwijl wij bijdragen voor het volgende jaarboekje gaarne tegemoet zien.

De Redactie van het Jaarboekje:

J. G. TH. GREVENSTUK.

A. E. RIENTJES.

Mr. Dr. J. W. VERBURGT.

Augustus 1933.

BESCHERMHEER.

Dr. H. TH. s'JACOB,
Commissaris der Koningin in de Provincie Utrecht.

BESTUUR.

Mr. Dr. J. W. VERBURGT, Leiden, *Voorzitter*.
J. G. Th. GREVENSTUK, Baambrugge, *Secretaris*.
Dr. D. A. W. H. SLOET, Abcoude.
J. D. BASTERT, Breukelen, *Penningmeester*.
L. SCHIETHART, Vreeland.
Jhr. J. K. LAMPSINS VAN DEN VELDEN, Doorn.
JAN VAN DER LIP, Utrecht.
A. VAN BEEK, Weesp.

Dagelijksch Bestuur.

Pastoor A. E. RIENTJES, Maarssen.
J. WARMOLTS, te Kortenhoef.
E. A. H. A. VAN DE VELDE, te Loenen.
N. BASTERT, te Loenen.
Jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEYN, te Loosdrecht.
Dr. A. M. HARTOG, te Maarssen.
Mr. W. B. WESTERMANN, te Maarssen.
E. G. WENTINK, Aerdenhout.
F. C. C. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN,
te Zuilen.
Jhr. Mr. C. DEDEL, te Abcoude.
Dr. J. J. F. STEIJLING, te Maartensdijk.

LEDEN.

Abcoude:

Ds. G. G. J. Bleeker.
Jhr. Mr. C. Dedel.
C. de Kock Jr.
C. M. L. Kouw.
W. F. Pape.
W. H. van de Poll.
H. van Raan.
Joh. Rentinck.
Past. Dr. D. A. W. H. Slobet
J. Trouw.
Joan Vis.
S. G. van der Werff.

Aalsmeer:

H. Bax.

Aerdenhout:

E. G. Wentink.

Amsterdam:

G. Ansoul.
A. J. Boom.
K. H. Broekhoff.
Prof. Dr. K. H. Bouman.
P. Colder.
Mr. A. le Cosquino de
Bussy.
Jan W. den Duijn.
Mr. R. H. Erdmann.
P. A. Kater.
D. van Lankeren Matthes.
Mej. A. G. Pos.
J. H. Roosenschoon.
Stichting „de Amsteloever”

Mevr. de Wed. Th. J. Ver-
rijn Stuart-Visscher Gor-
ter.

Mr. P. L. de Vries Feijens.
Mevr. Marie C. van
Zeggelen.

Ankeveen:

P. J. Eijma.
E. R. D. Schaap.

Baambrugge:

C. L. Dekker.
J. G. Th. Grevenstuk.
Mej. Wilh. F. Grevenstuk.
Ds. H. Haselager.
R. L. Otten.
Mr. J. Schoenmaker.
G. van Walbeek.

Baarn:

P. E. Tegelberg.

Batavia:

Prof. Dr. A. Grevenstuk.

De Bilt:

L. P. van Seerenberg.

Bilthoven:

W. P. J. Suringar.

Breukelen:

Dr. M. H. J. Adels.
J. D. Bastert.
D. J. M. Bianchi.
St. Breuninghoff.
A. H. Colenbrander.
A. H. Doude v. Troostwijk.

Mr. H. C. L. van Ginkel.
 Herm. v. d. Grift.
 G. C. Hoekstra.
 Dr. D. M. Hoogland.
 C. de Joncheere.
 E. B. van Julsingha.
 J. Kasteleijn.
 C. W. Matthes.
 Hans Matthes.
 Jac. Molenkamp.
 M. Onnes van Nyenrode.
 Deken P. W. A. Pieck.
 Jhr. Mr. H. H. Röell.
 Dr. K. de Snoo.
 Mevr. C. D. Wijers-
 Veenendaal.
 Mej. J. M. E. Willink van
 Collen.
 Mej. M. E. Willink van
 Collen.

Bussum:

Bern. L. A. M. v. Ogtrop.

Doorn:

Jhr. J. K. Lampsins van den
 Velden.

Driebergen:

Jhr. P. P. de Beaufort.

Giessendam:

A. J. Middag.

's-Graveland:

F. E. Blaauw.
 L. A. Boéré.
 Mr. D. J. A. Baron van Ha-
 rinxma thoe Slooten.

's-Gravenhage:

Bureau der Rijkscommissie
 voor de Monumenten.

Mevr. A. Portengen-van
 den Broeke.

Groningen:

Kapelaan F. J. Schoemaker.

Haarlem:

C. Maarschalk.

Hantum (Fr.):

Ds. G. van Veldhuizen.

's-Hertogenbosch:

B. G. P. Verbiest.

Hilversum:

D. de Bree.
 Ds. J. van Bruggen.
 C. L. Heek.
 A. Roland Holst Jr.
 Mevr. A. J. Kardux-ten
 Hoopen.
 J. Kardux.
 Generaal-Maj. E. Luden.
 C. Metzelaar.
 H. Pitlo.
 P. A. Pijnappel.
 J. Schipper Jr.

Katwijk a.d. Rijn:

Mevr. M. L. H. Eerdbeek-
 Claasen.

Kortenhoeft:

J. Warmolts.

Krommenie:

P. van Walbeek.

Leiden:

Mr. Dr. J. W. Verburgt.

Loenen:

N. Bastert.
 Goswin H. Boner.
 G. J. Dokkum.
 H. Hissink.
 J. M. C. van Kempen.
 Mr. H. P. Loggere.
 L. L. Posthuma.
 E. A. H. A. van de Velde.
 Jan de Vries.
 G. J. Weijland Jr.

Loenersloot:

Pastoor B. J. Brouwer.
 G. Kalff Azn.
 Ir. E. Middelberg.

Loosdrecht:

P. J. Houtzagers.
 Mr. Dr. N. J. C. M. Kap-
 peyne van de Coppello.
 Mevr. de Wed. C.
 Matthijssen-Roland Holst.
 Jhr. Q. J. van Swinderen.
 Jhr. C. H. C. A. v. Sype-
 steyn.
 W. Voogsgaerd.

Maarsse:

R. H. Driessen.
 F. J. de Freytag.
 A. M. Hartog.
 L. G. James.
 G. A. le Jolle.
 Ds. A. v. d. Kooy.
 Dr. A. R. van Linge.
 J. M. Oskamp.
 Pastoor A. E. Rientjes.
 J. B. Scheuer.
 J. G. Suring.

C. E. Wolff.
 Mr. W. B. Westermann.
 Wybren Wijmstra.

Maarsseveen:

Jhr. J. Huydecoper van
 Maarsseveen.
 Dr. A. M. Venker.

Maartensdijk:

Dr. J. J. F. Steijling.

Maurik:

Mr. W. J. Doude van
 Troostwijk.

Munsterscheveld:

Pastoor J. J. Swildens.

Nederhorst den Berg:

C. A. de Bree.
 C. Hoetmer Nz.
 Mevr. C. A. Pos—Kofoed.
 G. Graaf Schimmelpenninck.
 Ds. H. P. Stegenga.

Nieuwersluis:

Th. W. Blijdenstein.
 Douair. A. Baron de Girard
 de Miolet van Coehoorn.
 Mevr. Wed. Mr. U. H. van
 Notten-Doude v. Troost-
 wijk.
 Kapitein J. Vermeulen.

Nigtevecht:

Mevr. de Wed. M. H.
 Laddé.
 G. A. van Wees.

Noordwijk:

Dr. F. C. Wieder.

Nijmegen:

H. J. van 't Lindenhout.

Oosterbeek:

Mr. E. van Beusekom.

Rhenen:

Mr. J. H. M. A. Doude
van Troostwijk.

Rossum:

A. F. van Goelst Meijer.

Rotterdam:

Bibliotheek der gemeente
Rotterdam.
Jhr. P. A. H. Martini
Buys.

Utrecht:

J. B. P. Biegelaar.
Dr. C. Broeksmit.
Jan Eloy Brom.
Dr. K. Heeringa.
Pastoor L. J. v. d. Heijden.
Jhr. Dr. B. M. de Jonge van
Ellemeet.
J. Th. van der Laan.
H. van der Lip.
Jan van der Lip.
Jhr. Dr. L. H. Quarles van
Ufford.
A. Ph. Ridder.
Mr. W. C. Schuylenburg.
Mr. L. Sillevis.
H. J. Smits.
P. J. G. Verburgt.

Velp:

V. L. Baron v. Boetzelaer.

Vreeland:

A. K. Berkhout.
C. Blatt.
P. J. C. Blatt.
G. Ph. Ittmann.
L. Schiethart.
Mevr. D. B. Sluijter.
H. Uden Masman.

Vriezenveen:

Pastoor W. M. A. van Rijn.

Weesp:

A. van Beek.
W. A. van Dockum.
Th. J. Houtman.
H. de Kloet.
J. G. Nordemann.
N. Smit Jzn.
R. Wartena Szn.

Weesperkarspel:

A. de Groot.
G. P. Sorber.

Wijk bij Duurstede:

B. Schoenmaker.

Zeist:

J. A. Lantsheer.

Zuilen:

F. C. C. Baron van Tuyll
van Serooskerken.

Zwolle:

Dr. G. A. B. Fijnvandraat.

DONATEUR.

Utrecht:

Dr. H. Th. s'Jacob.

BEGUNSTIGERS.

Abcoude:

D. van Teeseling.

Baambrugge:

G. Feringa.

W. C. Smuling.

Breukelen:

Ds. C. J. H. Verweijs.

IN MEMORIAM.

J. M. de Muinck Keizer, Maarssen.

H. Schoenmaker Ezn., Wethouder, Maarsseveen.

Mr. Dr. F. A. C. Graaf van Lijnden van Sandenburg, Vice-
President van den Raad van State, Donateur en Oud-
Beschermer van het Genootschap.

Ph. J. Schippers, Breukelen.

Jaarverslag

Den 17den Juni 1932 werd in het Hotel „de Kampioen” te Nieuwersluis de twintigste algemeene vergadering van ons genootschap gehouden.

Nadat de Voorzitter de aanwezigen welkom had geheeten en de afgestorven leden herdacht had, deed de Secretaris voorlezing van het verslag over het afgelopen genootschapsjaar, waarbij met leedwezen werd vermeld, dat verschillende leden wegens de tijdsomstandigheden hadden bedankt.

De Penningmeester deed daarna rekening en verantwoording van zijn gehouden beheer. De rekening werd nagezien door de Heeren A. H. Doude van Troostwijk en A. H. Colenbrander, die na onderzoek tot goedkeuring adviseerden. De rekening werd alsnu door de vergadering goedgekeurd. Er was een batig saldo van pl.m. f 600.—.

Nadat de Voorzitter aan den Secretaris en den Penningmeester dank voor hunne werkzaamheden ten bate van het genootschap had gebracht, werd overgegaan tot het bespreken van de excursie.

Twee plannen werden ingediend: 1e. het bezoeken van eenige outheden te Amsterdam en de Noord-Hollandsche steden Edam en Monnikendam; 2e. een voorstel om de 20ste excursie in het centrum van de gouw Niftarlake, dus in de Vechtstreek, te houden.

Met het tweede plan vereenigde zich de vergadering en werd besloten een boottocht op de Vecht te houden en een bezoek te brengen aan Queeckhoven en Nyenrode. Voor het bezichtigen van Nyenrode was f 1.— per persoon verschuldigd ten bate van de Vereeniging „Rembrandt”.

Tot leden van de excursie-commissie benoemde de Voorzitter de Heeren Jan van der Lip, J. D. Bastert en C. W. Matthes, die allen de benoeming aannamen.

Nadat de Penningmeester gemachtigd was een kast voor het archief aan te koopen en besloten was om weder het jaarboekje te laten verschijnen, sloot de Voorzitter na de rondvraag de vergadering.

XIV

De excursie had op den vastgestelden tijd plaats en aangezien ons medelid Joan Vis daarvan in het laatst verschenen jaarboekje een uitvoerig verslag gaf, is het onnoodig hierover verder uit te weiden.

De uitgave van het jaarboekje werd weder met sympathie ontvangen.

Door ons medelid C. R. D. Schaap werd de aandacht van het bestuur gevestigd op een Ministerieel besluit, waarbij eenige buitenplaatsen (o.a. Schaep en Burch te 's Graveland) die onder de Natuurschoonwet gerangschikt werden, voor de leden van enkele met name genoemde vereenigingen toegankelijk werden gesteld. Hij verzocht daarbij pogingen aan te wenden om voor de leden van „Niftarlake” een zelfde voorrecht te verwerven.

Het Bestuur wendde zich met een gemotiveerd request tot den Minister van Economische Zaken en Arbeid, waarop het volgende antwoord werd ontvangen:

's-Gravenhage, 23 Februari 1933.

Naar aanleiding van nevenvermeld adres heb ik de eer U mede te deelen, dat er naar mijn meening geen voldoende redenen bestaan, thans over te gaan tot wijziging van de regelingen, waaronder de openstelling voor het publiek van onder de Natuurschoonwet gerangschikte landgoederen heeft plaats gehad.

Intusschen acht ik het wel gewenscht, dat voor het vervolg met Uw schrijven wordt rekening gehouden, weshalve ik afschrift daarvan doe toekomen aan den Boschraad, het college, dat in deze der Regeering van advies dient.

Ik vertrouw, dat wanneer U zich rechtstreeks in verbinding stelt met de eigenaren der genoemde landgoederen, deze zeker bereid zullen worden bevonden ook aan de leden van Uw genootschap toegang tot hunne landgoederen te verleen.

De Minister van Economische Zaken en Arbeid,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,

Het laat zich derhalve aanzien, dat binnen niet te langen tijd aan onzen wensch zal worden voldaan.

Mocht weder tot het uitgeven van het jaarboekje worden besloten, dan zijn daarvoor reeds verschillende artikelen ontvangen, waarbij met voldoening kan worden vermeld, dat nu ook in het hogere gedeelte van de Vechtstreek de lust om mede te werken toeneemt.

Met leedwezen moet ik mededeelen, dat de HoogEerw. Heer Dr. D. A. W. H. Sloet, die sinds vele jaren deel uitmaakte van de redactie van het jaarboekje, door ziekte verhinderd is die functie langer waar te nemen.

Na de jarenlange vriendschappelijke samenwerking en de zorgvuldige adviezen wordt dit aftreden door de redactie ten zeerste betreurd.

Door de excursie-commissie werd voorgesteld dit jaar naar het Paleis te Soestdijk en het Raadhuis te Hilversum te gaan. Het paleis was echter in den zomer niet te bezichtigen wegens de aanwezigheid van H.M. de Koningin-Moeder, zoodat de excursie in het voorjaar moest plaats hebben. Hierdoor kon de alg. vergadering niet worden afgewacht en daarom werd door het bestuur zijn goedkeuring daaraan gehecht. De excursie had op 19 April plaats. De talrijke deelnemers waren zeer voldaan.

Ons medelid Joan Vis zal wel weer zijne gewaardeerde medewerking verleen en om van deze excursie in het jaarboekje verslag te geven.

Het ledental is door de tijdsomstandigheden al weder zeer verminderd, maar is nog altijd groot genoeg om het doel van het genootschap onverzwakt na te streven.

Uitgebracht op de Algemeene Vergadering in Hotel „de Kampioen” te Nieuwersluis 20 Juni 1933.

J. G. TH. GREVENSTUK,
Secretaris.

Staat van Ontvangsten en Uitgaven over het 21e Genootschapsjaar 1932—1933

ONTVANGSTEN:

Batig saldo...	f 599.18½
<i>Contributies:</i>	
over 1932: 4 leden ...	f 10.—
over 1933: 185 leden ...	" 462.50
2 leden à f 5.— ...	" 10.—
1 lid... ..	" 3.—
1 donateur ...	" 10.—
4 begunstigers ...	" 4.—
	" 499.50
Gekweekte rente ...	" 12.22
Batig saldo Excursie 1933	
	f 1121.02½

UITGAVEN:

Jaarboekje 1932...	f 320.08
Nadeelig saldo Excursie 1932 ...	" 40.61
Incassokosten, drukkosten, zaalhuur en andere kleine kosten ...	" 87.08½
Batig saldo... ..	" 673.25
	f 1121.02½

De Penningmeester:

J. D. BASTERT.

Verslag van de Excursie naar Soestdijk en Hilversum op Woensdag 19 April 1933.

Groote deelname.
Het nieuwe aan het oude verbonden.

Er was waarlijk moed voor noodig om op den guren morgen van den 19den April op „excursie” uit te gaan: de sneeuw- en hagel- en regenbuien wisselden elkaar voortdurend af en dreven den mensch eerder naar de kachel dan naar parken en plantsoenen. „D'Aprille soet” gaf dien dag meermalen een witten hoed. Maar dit bleek toch geen belemmering te zijn aan de excursie deel te nemen, want op 't afgesproken uur was al 'n groot aantal dames en heeren vóór het hek van het Koninklijk Paleis aanwezig en dit gezelschap groeide later tot ca. 100 personen aan, 'n aantal dat slechts zelden bereikt wordt.

Met eenig ongeduld wachtte men op het opengaan van „de deuren” van het Paleis. We hadden in dien tijd gelegenheid het omvangrijke bouwwerk aan de voorzijde in oogenschouw te nemen.

De geschiedenis van het Slot is een zeer oude. Het ligt op Baarnsch grondgebied en is ten nauwste met de historie van dit stadje saamgeweven. Baarn was vroeger een stad, immers in 1390 schonk de Bisschop van Utrecht, Frederic v. Wevelinckhoven het stadsrechten. Toen de oorspronkelijke charters en brieven door brand waren vernield, werden deze door Bisschop Sweder van Culemborg in 1426 vernieuwd. Voortdurend echter voerden de burgers strijd om hun rechten te verdedigen; gedurende 30 jaren, van 1430—1460 lagen zij met 't Kapittel van St. Jan te Utrecht en met Heer Frederik van Drakenborch overhoop over het eigendomsrecht van een uitgestrekt bosch. De Vurse genaamd (de tegenwoordige Lage en Hooge Vuur-

sche?). Door het Hof van Utrecht in 't ongelijk gesteld nam Baarn haar toevlucht tot den Paus, en toen deze zich aan de zijde van het Hof schaarde, weigerden de hardnekkige Baarnaars zich te onderwerpen en moest de Keizer ingrijpen. Het stadje had daarna te lijden van burgertwisten en in de 2e helft der 15e eeuw, toen Hollandsche en Geldersche horden het Sticht afstroopten, kreeg Baarn, 'de „stad zonder muren", ook een beurt. En op Kerstavond van 1481 werd het stedeke door Hollandsche benden in de asch gelegd zoodat, volgens den Kroniekschrijver „er niet veel meer bleef staen dan wat cramen, en daer dat heilighe oly was".

Het was voor goed gedaan met 't „stad zijn" van Baarn, lang bleef het onbeteekenend in de vergetelheid. Doch omstreeks het midden der 17e eeuw braken er betere dagen aan, toen aanzienlijke Amsterdamsche familiën hier haar buitenverblijven gingen vestigen. Door middel van een dezer familiën kwam ook Prins Willem er toe zijn jachtslot te bouwen in dit „redelijk fraai en vermakelijke dorpe".

Den 26en April 1674, 1½ jaar nadat de Franschen uit het land verdreven waren, kocht Prins Willem III van Mr. Jacob de Graeff een landgoed bij Baarn, die dit van zijn vader Cornelis de Graeff, Heer van Polsbroek en Burgemeester van Amsterdam had geërfd.

De Prins liet er aanstonds een jachthuis bouwen van rooden baksteen en zandsteen pilasters, geheel in de stijl van dien tijd, zooals ook Het Loo, de Voorst, Middachten e.a. gebouwen in dien tijd werden opgetrokken. Daarachter werd 'n groote wildbaan aangelegd, waar de Prins wel eens ging jagen, ofschoon hij zijn jachtvermaak meer op het Loo zocht. Een groot park werd aangelegd in den stijl van Le Nôtre en langzamerhand uitgebreid. Eind 1674 kreeg Willem uit erkentelijkheid de hooge, lage en middelbare rechten van de heerlijkheden Baarn, Soest, Eembrugge en Eemnes, daardoor werd hij tevens lid van de Ridderschap van de Staten van Utrecht. Bij den dood van Willem in 1702, kwamen, wyl hij kinderloos stierf, de rechten weer terug aan de Staten, doch de gronden en eigendommen, ook Soestdijk, kwamen aan Jan Willem Friso, zijn neef.

De weduwe van Friso, Prinses Maria Louise van Hessen-Cassel. — Marijke-meu genaamd — vertoefde er zeer dik-

wijls. Na den dood van J. W. Friso gingen de rechten over aan zijn zoon Willem IV, Stadhouder. Deze kocht in 1758 het aangrenzende landgoed „de Eult” er bij, dat in bezit was van de Amsterdamsche familie Willem Gideon Deutz. Er werden nu nieuwe parken en plantsoenen aangelegd, alles in den deftigen stijven Franschen stijl. Van toen af dateeren in het Baarnsche Bosch de bekende berceaux, de comédie, de vijvers e.d. De weduwe van Willem IV, Prinses Anna, mocht zeer gaarne in het Paleis vertoeven. Ook haar zoon Willem V nam er nu dan zijn intrek.

Weldra echter brak er 'n treurige tijd voor het Vorstenverblijf aan. De strijd tusschen Patriotten en Prinsgezinden, die omstreeks 1785 ontbrandde, was oorzaak dat de Stadhouder met zijn gezin de Residentie moest verlaten en de wijk naar Nijmegen nam.

In een kamp bij Zeist had de Prins in Juli 1787 'n klein leger bijeengebraht om aan de Utrechtsche Patriotten weerstand te bieden. Verschillende punten in den omtrek werden, ter bescherming van het prinselijk kamp bezet, zoo ook Soestdijk, waar 90 manschappen van het Duitsche Regiment Hessen—Darmstadt, onder bevel van Kolonel Erpel gelegerd waren. Het paleis was nu herschapeu in een kazerne.

Tegen den avond van den 26en Juli 1787 trok een troep van 500 man, soldaten en burgers uit Utrecht, onder bevel van Kolonel Klijenberg, met de bedoeling het Koninklijk Paleis te overmeesteren en te plunderen.

En dit zou zeker gelukt zijn als de commandant van de kleine Soestdijker bezetting niet tijdig door een deserteur uit Utrecht gewaarschuwd was. De kolonel kon nu zijn klein legertje in slagorde stellen en de aanvallers afwachten. Dank zij de trouwmoedigheid van den Duitschen schildwacht Christoffel Pullmann mocht het den commandant gelukken ten koste van 4 gesneuvelden en 16 gewonden, o.w. ook de Kolonel zelf, de aanvallers weg te jagen en het Slot te behouden.

Toen Prins Willem V in 1795 tengevolge van de Fransche overheersching het land had verlaten, werden alle goederen en domeinen van het Huis van Oranje door den Staat verbeurd verklaard. Ook Soestdijk viel hier onder en geraakte door zorgeloosheid langzamerhand in treurig verval. De bosschen werden gekapt en het hout te gelde gemaakt.

In een Utrechtsche courant van Maart 1797 kondigde de Inspecteur der Nationale Domeinen E. Temminck aan „het bij inschrijven verhuren van het Huis te Soestdijk tot buitenverblijf of logement”, en den 12en April d.a.v. bericht Marts Halewijn, Logementhouder te Utrecht, dat „hij het aangenaam en welgelegen Lusthuis te Zoestdijk heeft gehuurd om het weer te verhuren aan pensioengasten e.a.” Halewijn had hiermede geen slechte huur gedaan, de gasten kwamen er gaarne.

Het onderhoud liet echter veel te wenschen over en had niet koning Lodewijk Napoleon zich in 1806 over het slot ontfermd, gewis zou het dan nog in dieper verval geraakt zijn. Nadat het hier en daar opgeknapt en in orde gebracht was, nam de koning voor slechts 14 dagen bezit van het „Château Royal de Soestdijk et de toutes ses dépendances”, om het daarna weer te verlaten en aan de vergetelheid prijs te geven.

Herstel en Teruggave.

De slag bij Quatre-Bras tegen Napoleon in 1815 zou de aanleiding zijn om het vergeten en verwaarloosde Paleis in zijn eer te herstellen. Toen na dezen voor den Franschen Overheerscher beslissende nederlaag ook ons vaderland uit vreemden drang was vrijgekomen, ontwaakte alom de behoefte, aan den jeugdigen Prins van Oranje, die door zijn heldhaftig optreden belangrijk had bijgedragen tot de schitterende overwinning en deze met zijn bloed bezegeld had, openlijk te getuigen van de dankbaarheid en erkentelijkheid van het Nederlandsche volk. Men voegde bij deze getuigenis de daad en schonk den Prins, met goedkeuring van de Staten Generaal den 8en Juli 1815 het Domein Soestdijk, met alle op- en dependantiën, hetwelk hij en zijn nakomelingen in vollen eigendom als patrimonieel goed mogen bezitten. De Staat nam tevens voor zijn rekening het Jachtslot c.a. geheel te doen restaureeren.

Door de restauratie verknoeid.

Het Slot, zooals het door Willem III in 1674 was gebouwd, was een statig gebouw van rooden baksteen, het vooruitspringende middenvak van den voorgevel was met zandsteen en pilasters voorzien. Een fraai bordes van 12 treden voerde naar de breede hoofddeur, die door een monumentaal balkon werd gedekt.

Aan weerszijden van de hoofddeur bevonden zich 6 vensters, die voor de onderste helft met luiken waren voorzien. Een hoog dak met dakvensters bekroonde het 2-verdiepingen hooge gebouw, dat alleszins 'n deftigen indruk maakte. In den loop der jaren bleek het huis voor hofhouding toch wel te klein te zijn, zoodat reeds Prinses Marie Louise, de weduwe van J. W. Friso de stallingen tot woning voor haar personeel liet inrichten. De nieuwe eigenaar van 1815 voelde ook het gemis aan ruimte en gaf daarom den wensch te kennen het te doen vergrooten.

De restauratie en uitbreiding werd opgedragen aan de architecten Jan de Greeff en Zeger Reyers, welke laatste ook het Badhuis te Scheveningen gebouwd had. De beide deskundigen deden hun uiterste best het paleis zoo geriefelijk mogelijk te maken, doch meer hebben zij ook niet bereikt. De heerschende smaak en stijl van dien tijd was zoodanig in verval dat er eigenlijk van geen stijl gesproken kon worden. Genoemde bouwmeesters waren kinderen van hun tijd en hebben den smaak van die dagen gevolgd. Zij begonnen met 't fraaie bordes en balkon weg te breken, vervolgens werd de helft van het fiere dak weggemoffeld achter een stijve breede lijst met kleine vierkante venstertjes, en last not least werden rooden baksteen en grauwen zandsteen „gleichgeschaltet” onder een forschen kalklaag.

Uit aesthetisch-architectonisch oogpunt heeft het met deze restauratie veel ingeboet. De kolossale gebogen vleugels, die tegelijkertijd aan elkaar gebouwd werden, konden deze verminking niet vergoeden, integendeel, zij hebben het nog verdergd.

Doch niettegenstaande deze wansmakelijkheden, die we nu maar moeten nemen zooals ze zijn, maakt het Paleis met zijn fraaie entourage van forsche beuken en linden, van frissche heesters en keurige plantsoenen een vorstelijken indruk en moet het daar voor onze Koninklijke familie wel aangenaam vertoeven zijn.

Bezoek aan de zalen en vertrekken.

Na eenig wachten werd ons gezelschap door een bediende binnengelaten en kon de bezichtiging een aanvang nemen.

Achtereenvolgens werd gewandeld door de kleine *Hal*, waar fraaie kristallen kronen schitteren; de *Leuvenzaal*, met doeken,

herinnerend aan den slag bij Boutersem in Augustus 1831 en het gevecht bij Thienen, 2 dagen tevoren. Verder ziet men hier de portretten van Willem II en zijn gemalin Anna Paulowna. Vlak achter de Leuvenzaal ligt de *Quatre Bras-zaal*, waar het oog aanstonds valt op het beroemde groote schilderstuk van Pieneman, voorstellende het moment waarop de Prins zijn troepen voorgaat in den strijd om de stelling bij den Vier-sprong te behouden. Recht tegenover dit doek hangen de beeltenissen van Willem III en zijn beide zonen.

Eenige voorwerpen uit de Van Speyck-periode brengen de heldendaden van dezen zeeheld in herinnering.

De marmeren gedenkkast, door soldaten van het vesting-leger gemaakt, vormt 'n blijvend bewijs van de liefde der soldaten voor onze thans niet meer regeerende Landsvrouw.

Imposant is voorts de *Groote of Stuczaal*, met hooggewelfd plafond en de schoone uit stucwerk bestaande muurversiering, min of meer in Empire-stijl. In de nissen staan de marmeren buste van Koning Willem III en het portret van zijn dochter Wilhelmina, als kind. De heerlijke palmen en planten, die men in het geheele paleis kan vinden, geven ook aan deze zaal 'n frisschen aanblik. Door 'n lange smalle *Platengalerij*, waarin velerlei familieportretten en afbeeldingen van veldslagen zijn te bezichtigen, komt men in de *Willemszaal*, versierd met portretten o.a. van Philips Willem van Oranje, oudste zoon van Willem de Zwijger, van Prins Maurits, Frederik Hendrik, Willem II en Willem III.

Bijzonder fraai is het ameublement van West-Indisch hout, ingelegd met parelmoer en hoorn; arbeid van Italiaanschen oorsprong.

Vermeldenswaard is voorts nog de *Wittezaal*, ook wel Eetzaal genaamd, waarin zich vele albasten vazen met fantastische verlichting bevinden. Kristallen kronen hangen aan de zoldering. Hier is het Roode Tapijt neergelegd, een geschenk van de Nederlandsche huisvrouwen aan H.M. de Koningin-Moeder bij haar 70sten verjaardag. Even een blik in de Bibliotheek met haar quasi-Gothische betimmering, zooals deze ca. 1840 veel werd toegepast, en het bezoek aan het Koninklijk Paleis was daarmee ten einde.

Onder gure sneeuwbuien maakten verschillende leden van het gezelschap nog een wandeling door de uitgestrekte parken

en plantsoenen, zeer zeker de moeite van het bezichtigen waard bij mooi weer, waarna afscheid genomen werd van het oude Zoetsdyck, om een kijkje te gaan nemen in en om het nieuwe

Raadhuis van Hilversum.

Hier staat men even stil verwonderd bij den aanblik van zulk een machtig monumentaal bouwwerk, in allernieuwsten stijl verzezen.

Degenen, die meenen — en die waren er onder het gezelschap van Niftarlake — dat een Raadhuis alleen goed en schoon kan zijn als de oude principes van Gothiek of Renaissance of Barok zijn toegepast, komen te Hilversum bedrogen uit. Van al dat antieke moois is hier niets te bespeuren, het is totaal genegeerd. Is daarom dit uiterst moderne stadhuis minder schoon of minder practisch? We hopen in dit korte relaas een antwoord hierop te geven.

Er is aan den eigenlijken bouw van dit Raadhuis heel wat voorafgegaan. Reeds in 1917 werden de eerste plannen ontworpen, die echter door omstandigheden, na herhaalde wijzigingen eerst in 1927 tot uitvoering kwamen. Onder het bestuur van Burgemeester Mr. P. J. Reymer werd reeds het landgoed De Witte Hull, prachtig gelegen aan den Ouden Enghweg, aangekocht voor een bedrag van ruim 2 ton en kort daarna aan den stadsbouwmeester, den heer W. M. Dudok opgedragen een plan voor een nieuw, aan alle eischen beantwoordend Raadhuis te ontwerpen.

De heer Dudok kon hierin zijn kracht en zijn architectonisch kennen en kunnen ontplooien en zijn kunstzin in doen opbloeien. Hij heeft terecht in dit gebouw zijn levenswerk gezien en dit is het ook geworden en daardoor heeft hij zijn naam aan Hilversum onsterfelijk verbonden.

Het overweldigende gebouw ligt op 'n klein plateau, in schitterende omgeving, rustig, in weelderig natuurschoon. Alles in volkomen harmonie, die hier een sfeer schept van rust en voornaamheid, van gezag en waardigheid. Een monumentaal gebouw als dit, zou men in het centrum der stad moeilijk kunnen plaatsen, zonder zeer diep ingrijpende veranderingen in dat centrum aan te brengen en dan nog met schier niet te dragen kosten.

Vandaar dat dit gebouw dan ook aan den rustigen buitenkant der stad gezet is. Van de andere zijde in de stad gekomen moet men het zoeken, doch de fiere hooge toren, die daar, stedenbouwkundig bezien, op zijn plaats is, wijst u den weg. Als een blanke burcht rijst het gebouw uit het water op in een frappant groene entourage. Gebouw en natuur vormen een onbreekbare eenheid en het is merkwaardig te zien hoe boomen en planten decoratief aandoen tegen de zacht-gele baksteen gevels.

Ontvangst door Secretaris en Burgemeester.

In de ruime hal, blank door de bekleeding van het wit geaderde marmer met zwarte plinten, begroette de Secretaris der gemeente, de heer Kardux het gezelschap. Opgaande langs den machtigen hoofdtrap onder den toren kwamen we in de Burgemeesterskamer, waar Z.Ed. Achtbare, de heer L. H. J. M. Lambooy persoonlijk het gezelschap kwam begroeten.

„Het Gemeentebestuur stelt het op prijs — aldus de Burgemeester — dat Niftarlake ons Raadhuis de eer van een bezoek wil aandoen. En al zal een oudheidkundige ontdekker hier geen bevrediging vinden, toch hoop ik dat de indrukken niet ongunstig zullen zijn.

Ik wensch dat u bij het bezichtigen van dit moderne gebouw de emoties moogt doorleven, die u bezielen bij het bezoek aan antieke monumenten en dat uw eindindruk dan dezelfde moge zijn. Ieder burger is trotsch op zijn gemeente en wat daarmede verbonden is, besloot de heer Lambooy.

Mr. Dr. J. W. Verburgt, Praeses van Niftarlake, dankte voor de ontvangst en de welwillende woorden van den Burgemeester. In het tegenstrijdige kan de rechte waardeering liggen voor de juiste waarde van nieuw en oud. Niftarlake, zoo eindigde de heer Verburgt, zal dankbaar gedenken de ontvangst door U, Mijnheer de Burgemeester, en de bezichtiging van dit moderne monument.

Interieur Raadhuis.

Onder deskundige leiding van den heer Korpershoek, één der opzichters van den architect, werd een rondwandeling gemaakt door de vele groote en kleine vertrekken van het

reusachtige bouwwerk. De heer K. gaf daarbij steeds de noodige verklaringen.

Om alle vertrekken stuk voor stuk te beschrijven zou te veel plaats van de Redactie gevraagd zijn, laat ons daarom volstaan met te vermelden dat het geheele interieur ademt rust, voornaamheid, soberheid en toch fijnheid, maar bovenal is de doelmatigheid in 't oog gehouden en alles geweerd wat de rust, de harmonie en de doelmatigheid zou kunnen storen.

Met soberheid bedoelen we niet spaarzaamheid of karigheid in aankleding en bewerking, integendeel er ontbreekt niets, letterlijk niets aan, alles wat noodig was en kon strekken tot verfraaiing van het geheel is aangewend en het beste is uit het beste gekozen, maar er is niets overdadigs en alles, zelfs het kleinste onderdeelje van een klein vertrekje heeft zijn bedoeling en beteekenis in 't raam van het totaal.

Raadzaal.

De grootste en voornaamste zalen zijn de Raadzaal en de Burgerzaal. De Raadzaal, waar de vroede vaders over het wel en wee van de gansche gemeente beslissen, is in haar strakke onbewogenheid der vormen toch nog levendig van uitdrukking. Zoo b.v. de plaats, waar Burgemeester en Wethouders zetelen tijdens de Raadsvergaderingen, is eigenlijk een rechthoekige nis, aan de rugzijde met goud-glazuurtegels bezet, afkomstig van de tegelfabriek „De Porseleine Fles” te Delft. Boven de nis is de wand met groene van goud doorweven stof bespannen; zoo ook is het plafond met linnen bekleed. Voor verdere aankleding is een rijk gebruik gemaakt van marmer, eikenhout en coromandel, alles gerangschikt in weldadige rust, harmonie en voornaamheid. Het moet hier, dunkt ons, wel aangenaam vergaderen zijn!

Burgerzaal.

De Burgerzaal is bestemd voor groote officieele bijeenkomsten, recepties e.a. ontvangsten. Deze zaal is één geheel met de corridor, die voert van de Hal naar de Trouwzalen, alleen is het plafond van de corridor iets lager, waardoor de hoogte der zaal nog beter tot uitdrukking komt. Zaal en corridor zijn slechts gescheiden door een rij zuilen, gevormd

of bekleed met goudtegels. Men deelde ons mede dat aan elke zuil pl.m. 1000 tegels à f 1.— per stuk zijn verwerkt; een kapitaal op zich zelf!

De zaal is grootsch van opzet en modern van stoffeering. De accoustiek is er voortreffelijk.

Verlichting en ventilatie zijn hier, evenals overal elders in het gebouw, bekwaam en vernuftig opgesteld en onzichtbaar. Een vertrek, volkomen beantwoordend aan haar doel.

We mogen nog wel even aanstippen dat het Archief ondergronds is opgeborgen en systematisch-chronologisch gerangschikt in brandvrije kluizen.

Na deze vermoeiende doch hoogst interessante rondwandeling was een kopje geurige thee in de eveneens hypermoderne Koffiekamer zeer welkom. Het is daar een heerlijk zitje in de verchroomd stalen stoelen, met uitzicht op den Binnenhof, waar kort geschoren gazons een vijvertje omringen, waarvan het kristalheldere water de uit gekleurde tegels bestaande bodem in voortdurend wisselende straalbrekingen van groen, paars, blauw en lilia te zien geeft.

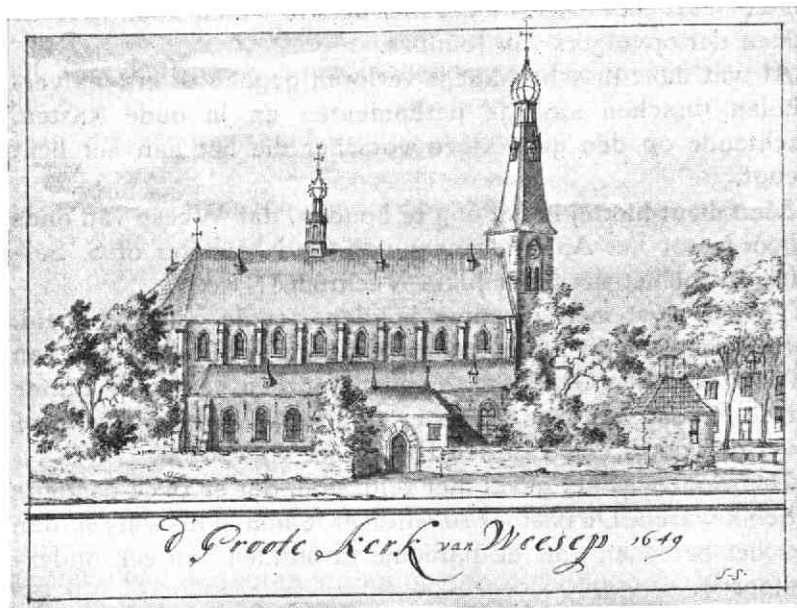
Dit was het einde van de excursie en we hebben uit den mond van meer dan één deelnemer de veranderde zienswijzen ten opzichte van dit machtige bouwwerk mogen vernemen; velen waren bekeerd.

De sympathieke dankbetuiging van den heer J. D. Bastert, gericht tot de heeren Kardux en Korpershoek werden door een spontaan applaus van gansch het gezelschap onderstreept.

Niftarlake heeft dien dag het oude met het nieuwe verbonden, daarmee aantoonende dat beide hun waarde en beteekenis voor de menschheid hebben en dus ook hun recht van bestaan en waardeering.

Abcoude, Koninginnedag 1933.

JOAN VIS.

1429—1577.

De Roomsche Katholieke Kerk te Weesp

Het was in de jaren 719/721 dat Bonifacius in den omtrek van Weesp vertoefde te Attingohem, vermoedelijk gelegen in den Aetsveldschen polder tusschen Weesp en Nigtevecht.

Er zijn historici die meenen dat het door Bonifacius genoemde Attingohem het tegenwoordige Achttienhoven is geweest. Aangezien echter deze plaats vrij ver van de Vecht gelegen is, valt er meer voor den Aetsveldschen polder te zeggen.

Hoe dit nu ook moge wezen, het is zeer aannemelijk, dat de eerste christelijke kapel te Wesopa door Bonifacius is gesticht, zoodat men bij eene bespreking van de Roomsche kerk in Weesp eigenlijk tot de 8e eeuw terug zou moeten gaan.

Intusschen, omtrent hetgeen in onze goede stad gebeurde in het tijdsgewricht van de 8e tot de 12e eeuw, tasten wij in het duister en eerst in 't jaar 1280 vinden wij vermeld, dat Pastoor Joannes ¹⁾ hier ter plaatse zijne bediening uitoefende.

1) v. Heussen zie op Weesp.

Het duurt dan tot 1402 eer men iets te weten komt over de namen der opvolgers van Joannes.

Al wat daar tusschen ligt is verloren gegaan of ergens verscholen tusschen stoffige perkamenten en in oude kasten, wachtende op den gelukkigen vorscher die het aan het licht brengt.

Men dient hierbij in het oog te houden, dat Weesp van ouds behoorde tot het Aartsdecanaat van Oud-Munster of S. Salvator en tot het decanaat Jakta Vechtum.

Tevens moet men rekening houden met de omstandigheid, dat de collatie van het pastoorschap van Weesp, althans van 1403 af door den Graaf geschiedde, met dien verstande echter dat de Proost van Oud-Munster er dikwijls tegen opkwam of liever de voordracht van den Landsheer voorkwam.

Daardoor was het geval niet zeldzaam, dat er twee pastoors te gelijk waren. De pastoor substitueerde nog al dikwijls en dan was het bedienen van de parochie in handen van een onder-pastoor¹⁾.

Zoo b.v. trad Egbert Egbertsen in 1462 als pastoor op in de plaats van Joannes van Arkom. Dat deed eveneens in 1468 Gerlach van Leiden en in 1485 Goswin Pauluszn.

Men had dus toen dezen toestand: van 1462 was de eigenlijke pastoor van Weesp: Joannes van Arkom, doch zijn ambt werd door de genoemde priesters in zijn plaats waargenomen.

Uit een en ander kan men echter opmaken, dat de bronnen voor de geschiedenis der Roomsche kerk te Weesp zeer verspreid liggen, hetgeen het vinden van gegevens niet in de hand werkt.

Bij de oprichting der bisdommen in Nederland kwam Weesp onder het Aartsbisdom Utrecht; bij de opheffing geraakte het onder 't Aartspriesterschap Utrecht; bij het herstel der Hierarchie (1855) kwam het eerst onder het Aartsbisdom Utrecht en kort daarop werd het ingedeeld bij het bisdom Haarlem.

Omtrent de stichting van de kerk, de tegenwoordige groote of St. Laurens Kerk weet men ook niet veel. Alles wat wij daarvan weten, is ontleend aan het verslag van Jacobus de la Torre, in 1656 uitgebracht aan Rome.

1) Pastoor Honig bl. 95 dl. 8. Bijdragen v. d. geschiedenis van het bisdom Haarlem.

Jac. de la Torre, Aartsbisschop van Efese, Pauselijk Vicaris in de Vereenigde Nederlanden, bracht driemaal een verslag uit over den toestand der Hollandsche kerk, in 1642, in 1653 en in 1656.

In het laatstgenoemd verslag zegt hij:

„Weesp is beroemd door het brouwen van bier, maar „de kleine stad heeft toch meer dan driemaal duizend „katholieken en was vroeger onderdanig aan de Heeren „van Amstel”.

„De parochiale kerk werd gewijd Anno 1462 op den 2en Augustus ter eere Gods aan den martelaar Laurentius”.

Het staat intusschen vast, dat de kerk reeds vroeger heeft bestaan. In de eerste plaats is de toren van de kerk veel ouder dan de kerk zelve. De romaansche motieven van het onderste gedeelte van den toren wijzen op een stichting in de 13e eeuw.

G. v. Arkel en A. Weissman zeggen in het bekende werk: Noord-Holl. Oudheden:

„Aan de Westzijde staat een steenen toren, die blijkbaar veel ouder is dan de kerk en zeker reeds in de 13e eeuw werd gebouwd”.

De alleroudste kerk dateert dus uit de 13e eeuw; zij werd in 1429 afgebroken om plaats te maken voor het gebouw dat wij nu nog kennen. De toren bleef staan.

Het oudste stadszegel draagt waarschijnlijk de beeltenis van de oude kerk, die afgebeeld is, in marmer uitgehouwen, op den schoorsteen van de Secretariskamer op het Stadhuis.

Thans vervolgen wij ons opstel met een lijst der namen van de pastoors van Weesp, waarbij wij de gelegenheid zullen hebben, zoo af en toe een aantekening te maken.

1280	Joannes.
1402	Joannes Unterspijck.
1403/1407	Gerrit van Yselsteyn.
1419/1438	Evert Janszn.
1446	Koenraad van Koesveldt.

1447	Pieter Celle.
1462	Joannes van Arkom.
1462/1468	Egbert Egbertszn.
1468	Gerlach van Leiden.
1472	Jan van Montfoort. Gerrit Dullaart. Jan van Adrichem.
1485	Goswin Pauluszn.
1489	Gerardus van Bueren.
1489	Jan Lambertszn.
1489/1497	Joannes Tusschenbroeck.
1503	Wil. Joës. Louwerszn.
1510	Pieter van Sichelen. Cornelis Bouser.
1514	Johannes de Mera.
1519	Jan Janszn.
1544	Gijsbertus Brandt.
1552	John Dirczn. Arent Janszn.
1557	Nicolaas Lap.
1560	Jan Dirczn. Spuyt.
1562	Hermanus Maartenszn.
1575	Rudolf Gijsbertszn. Zael.
1615	Henricus Ebbius.
1625	Aegidius de Ridder.
? 1624	Arnoldus Louffius.

Deze pastoor (Arent Louff) werd 17 Februari 1597 te Weesp geboren en overleed den 19 Juni 1656. Uit het geslacht Louff werden vele malen Burgemeesters van Weesp gekozen.

Hij promoveerde te Rome tot Doctor in de Theologie en was 34 jaren lang pastoor in zijn vaderstad.

Een ons onbekende dichter wijdde hem het volgende vers:

Dus leefde Louffius, die zeventien paar jaren,
Zijn kudde wijdde aan de oevers van de Vecht,
Den stroom van zijn geboorte als Christus knecht.
Wien 't paste in 't kruys zijn schapen te bewaeren
Maar nu dien Heer niet meer in 't leven is
Vertoont dit beeld nog zijn Gedachtenis.

1651	Johannes Wijkersloot.
1656	Johannes Pynacker.
1658	Gerardus Westrenen ¹⁾ .
1660	Bartholomeus Riman.
1661	Johannes Valkenburgh.
1687	Cornelius Hoekgeest.
1715	Georgius van Kampen, overleden 28 Oct. 1715.
1716	Johannes Nauning.

Omtrent dezen pastoor past het ons eenigszins uitvoeriger stil te staan dan bij zijn voorgangers en opvolgers omdat wij in hem een superieuren geest ontmoeten.

Hij werd op 10 Aug. 1689 in het naburige 's Graveland geboren, studeerde te Keulen in de Theologie, waarna hij in Leiden pastoor werd tot October 1715. Na het overlijden van pastoor van Kampen (28 Oct. 1715) werd hij benoemd tot pastoor te Weesp.

Het is onzeker of Nanning zijn ambt nog in 1715 heeft aanvaard of dat dit eerst in 1716 geschiedde. Zeker is het echter dat de pastorie eenigen tijd open heeft gestaan ²⁾.

Als de herder niet over de kudde waakt, gaan de schapen aan het dwalen.

Dat was ook hier het geval.

Van zijn afwezigheid maakten eenige van de gemeente gebruik om zich op onregelmatige wijze tot opzieners van Kerk en Armen te doen benoemen, zonder den nieuwbenoemden pastoor daar in te kennen. Deze liet op 29 April 1717 door zijn gemeente, met groote meerderheid, de lastgeving intrekken en in hunne plaats andere personen benoemen.

De oude opzieners (o.a. C. v. Drosthagen) niet tevreden met deze handeling van pastoor Nanning beklaagden zich bij Heeren Burgemeesteren die hem bij zich ontboden.

In de notulen van Schout, Burgemeesteren en Schepenen van

1) Het jaartal van Gerard van Westrenen kan nog meer gepreciseerd worden. Hij krijgt immers na enkele aanvragen (in 1643 reeds woonachtig te Weesp) op 31 Aug. 1646 verlof dat hij suppliant „Jegenwoordigh woonachtet tot Weesp” zich metterwone mag setten binnen Amersfoort. Zie de stukken in Arch. Aartsb. Utr. deel 25, blz. 437—455. R.

2) Dr. J. D. Frenay. Bijdr. van de Gesch. van het bisdom Haarlem dl. 6 blz. 377 v.v.

17, 18, 20 en 27 Augustus 1718 kan men lezen hoe men op het Stadhuis over de zaak dacht.

Gunstig voor Nanning was dit zeker niet, want het slot van de geschiedenis was, dat op 20 Aug. 1718 door de regeerders van Weesp werd besloten:

„Omme deselve Johannes Nanning ter saecke van „on gehoorsaemhey t en zyn twistmakerij tusschen de „voorschreven Roomsche Catholyke Gemeente verweckt „onze Stadt en Juris dictie van dien als Weespercarspel „zeven eerstvolgende dage zal hebbe te verlaten met „te ontzeggen en dat hij deselve binnen den tijdt van „speciaal verbot om daer wederom in te koomen, op „poene van straffe als tegens zodanige overtreders van „ons gebot en ordre bevonden zal worde geapliceert „te moete worden”.

In den volksalmanak van 1858 beschrijft J. A. Alberdingk Thijm (bl. 185 v.v.) den uittocht van pastoor Nanning, welke volgens dezen schrijver reeds op dien zelfden dag via den Aetsveldschen weg zou hebben plaats gehad.

Na zyn vlucht leefde pastoor Nanning ambteloos te Vinkeveen tot hij in 1720 pastoor werd te Bergen in Noord-Holland. Van Bergen werd hij in 1327 verplaatst naar den Buitenveldert onder Amstelveen alwaar hij op 29 Sept. 1761 overleed.

Ook als schrijver is Nanning bekend gebleven.

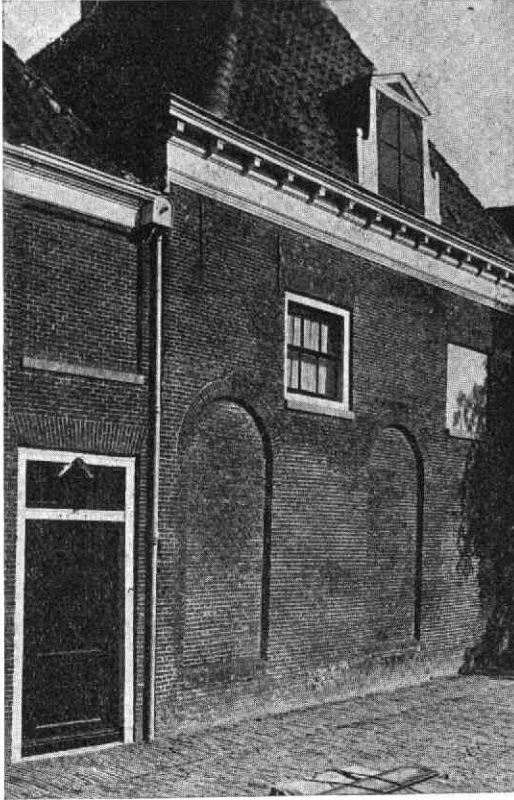
Zijn verzamelde werken, in 1767 te Leuven uitgegeven, bevatten o.a. 482 preeken.

Hij heeft geen gemakkelijk leven gehad, het lot van groote geesten, want hij werd b.v. te Buitenveldert drie maal beschuldigd van Jansenisterij. Ook om zyn nieuwjaarspreken werd hij lastig gevallen, omdat hij gewend was deze op bijzondere manier in te kleeden en er geestigheden in te vlechten.

Tot zyn verdediging voerde hij o.a. aan:

„Wij hebben nochtans”, zoo zegt hij: „gelijk ieder „weten kan hiervan nooit eene gewoonte gemaakt, over- „tuigd zijnde, dat de deftigheid en ernst aan den Chris- „telijken en Katholieken predikstoel betamen. Maar „meenden evenwel het niet ongeoorloofd te zijn, dat

„wij ééns in 't jaar ons van een ligteren spreektrant be-
 „dienden, te meer, omdat wij bij de schertsenijen die wij
 „gebruikten, wel zoo vele scherpheden voegden als be-
 „quaam en genoeg waren om het meesmuilen der toe-
 „hoorders in zuchten en het gelach in tranen te doen
 „veranderen”.

1577—1794 (Schuilkerk).

Dr. Frenay getuigt dan ook dat zijn overige leerredenen op een andere leest geschoeid waren; na een letterlijke verklaring volgde een degelijke toepassing, zoodat verstand en hart beide bevredigd werden.

Dat Nanning een ijverig en bekwaam man was, blijkt uit het voorgaande genoegzaam.

In de pastorie van den Buitenveldert hangt zijn portret,

1794—1876.

waarvan zich een copie bevindt in de Weesper-pastorie.
Bij dit conterfeitsel behoort het volgende vers:

Geleerde Nanning die zijn toebetrouwde schaaren,
Gedurig mild vergastte op Hemellekkernij,
Die met Prudentius den lof der Martelaren
Op zuiv're toonen zong in 't choor der Poëzy.
En om zijn vriendlijkheid in Godsvrucht wierd gepresen,
Blijft door de kunst geschetst, dus na zijn dood in leven.

- 1719 Ignatius Kramer.
- 1744 Nicolaas Gomes.
- 1757 Egbertus Daemen.
- 1783 Theodorus Arnoldus Scheer.
- 1797 Johannes van Engelen.
- 1797 Joannes Josephus Reael.
- 1803 Henricus Hooft van Huysduynen.
- 1814 Bernardus Wilbrink.

- 1840 Joannes Henricus van Thuenen.
- 1846 Gerardus Kok.
- 1855 F. M. Marinkelle.
- 1855 H. J. Zanders.

Weesp. Heerengraafte met R. K. Kerk

1876 tot heden.

- 1861 P. A. Claassen.
 1870 J. C. van 't Rood.
 1872 G. G. Honig.
 1889 C. Bol.
 1893 A. Waare.
 1899 C. J. Juffermans.
 1911 F. A. Willenburg.
 1916 Th. Jansen.
 1926 J. Ruyter.
 1928 J. van Veen.

Wij wenschen dit opstel te besluiten met een kort overzicht van de voornaamste lotgevallen van de Roomsche Katholieke gemeente van Weesp na 1577.

De Roomschen hebben zich van dat jaar af tot 1794 voor hun eeredienst moeten behelpen met het gebouw „Het Menschdom” (thans „Eensgezindheid”) op de Achtergracht. In 1792 kocht de gemeente een branderij op de Heerengracht, afkomstig uit den boedel van Abraham D'Arrest, brander en Burgemeester te Weesp. Dit gebouw werd tot kerk verbouwd, hetgeen f 40.000.— kostte.

De inwijding had in Juni 1794 plaats.

Deze kerk is in gebruik gebleven tot 24 Aug. 1876 toen de tegenwoordige kerk werd ingewijd.

De pastorie, zooals wij die kennen, is van 1883, de toren op de kerk van 1900.

Voor wij dit opstel eindigen past het ons een woord van dank te zeggen aan de Eerwaarde Heeren J. C. v. d. Loos, pastoor te Uitgeest, J. M. van der Tuyn, Secretaris van het bisdom Haarlem en J. van Veen, pastoor van Weesp, voor de aanwijzingen en inlichtingen die deze Heeren aan schrijver dezes met groote welwillendheid hebben verschaft.

Tot slot de opmerking, dat met dit opstel werd beproefd een lijst op te stellen, de namen bevattende van alle pastoors die de Weesper-kerk hebben gediend.

Deze poging is slechts ten deele geslaagd.

Er zijn nog hiaten in de lijst gebleven.

Wij hopen echter dat door deze poging anderen opgewekt mogen worden om verdere nasporingen te doen, die vollediger uitkomst geven.

Weesp, Mei 1933.

A. VAN BEEK.

Rechtspraak te Abcoude in de 16e eeuw

Aangezien aan het Hof Provinciaal van Utrecht ter oore was gekomen, dat de Schout van Abcoude, zonder daarin de Schepenen te kennen, op de jaarmarkt aldaar recht sprak tus-schen de kooplieden en uitheemsche lieden, z.g. „Hans-comans“, die te Abcoude ter markt kwamen, en bovendien als er moeilijkheden voorkwamen consultatie of beroep bui-ten het land van Utrecht plaats vond, tot nadeel van partijen en tot vermindering van de jurisdictie van den Keizer, werd aan genoemden Schout in 1532 bevolen om met eenige oud-sten van het dorp voor het Hof te verschijnen, ten einde de waarheid daaromtrent te kunnen vernemen.

De Schout, de Schepenen en de oudsten werden hierop door het Hof gehoord en ondervraagd, waarna door den Stadhouder en 2 Keizerl. Raden aan den Schout werd bevolen, dat hij voortaan in de jurisdictie van Abcoude geen recht zou spreken zonder de tegenwoordigheid van gezworen Schepenen. Mocht er moeilijkheid ontstaan dan moest vonnis of consultatie van Schout, Burgemeesters en Gerecht der Stad Utrecht vol-gen. Ging men hiervan in beroep, dan moest dit beroep voor de Keizerl. Maj. Raden en het Hof Provinciaal van Utrecht worden gebracht.

Drie jaar later op 15 Febr. 1535 maakten Schout, Burge-meesters en Schepenen van Utrecht bekend, dat voor hen verschenen was *Frederick de Coninck*, oud omstreeks 45 jaren, die daartoe rechtens door den Deken en het Kapittel van St. Pieter te Utrecht gebracht was, en onder eede verklaarde, dat hij vroeger, toen Frederik van Baden nog Bisschop van Utrecht was en nog vele jaren daarna, als Schout was aangesteld door de Heeren van St. Pieter over hun Gerecht van Proostdij en Aesdom te Abcoude en na beëdiging als Schout recht ge-sproken, de vierschaar gespannen en de gerechtslieden naar zijn believen gezet of verzet had en van hen alle recht-boeten, vechtboeten, bannen en emolumenten, enz. namens de Heeren ontvangen had.

In 1560 werd het Hof Provinciaal er weder op gewezen, dat in de Gerechten van Abcoude, door de laksheid van de Schepenen, partijen in hun rechten zeer verkort werden. Om daarin verbetering te brengen beval het Hof dat in genoemd dorp om de veertien dagen recht en justitie zou worden gedaan. Viel de rechte dag op een heiligen dag, dan moest het gerecht den volgenden dag bijeenkomen. De Schepenen moesten dan telkens om 10 uur precies tegenwoordig zijn, op verbeurte van tien stuivers. Bleven zij den geheelen dag weg, dan verbeurden zij twintig stuivers.

Opdat de rechtspraak beter zou worden beoefend, moesten de Schepenen beter worden onderricht en bij het vernieuwen van het gerecht moest het mandaat van de grootste helft der Schepenen met een jaar verlengd worden om een geregelden gang van zaken te bevorderen.

J. G. TH. GREVENSTUK.

Baambrugge, Augustus 1933.

Tegen de vervuiling van de Vecht in vroegeren tijd

Tegen het smyten van doode Krenge en andere Vuyligheyd in de Vecht, en andere Rivieren.

I. Placaat van Maximiliaan van Bourgoigne, Stadhouder, en Raden 's Hoofs van Utrecht, tegen het werpen van doode Krenge en Vuyligheyd inde Vecht, en andere Rivieren, den 2 Junii MDLII.

Maximiliaan van Bourgoigne, Heere van Beveren, van der Veere Ec. Stadhouder Generaal, Praesident en Raden 's Keysers in den Hove van Utrecht, den eersten Deurwaarder, of Pander in denselven Hove, salut. Alsoo ons die Praelaten en Ecclesien, de Edelen en Ritterschap, mitsgaders die Stad van Utrecht, te kennen gegeven hebben, hoe dat in de Vecht, en andere Rivieren 's Lands van Utrecht, daaglijks veele krenge en vuyligheyd geworpen worden, die daar blijven leggen, seer qualyk ruykende, ende stinckende, sulks dat daardoor de voorsz. Rivieren geïnfecteert, en alle menschen, die de voorsz. Rivieren gebruyckende zijn, overmits den stanck ende quade lucht van de krenge, behindert, ende daar van siek worden. Soo is 't, dat wij begeeren in 't geent voorschreve is te remediëren, ordonneerende en committeerende bij desen, te trekken ter plaatse, alwaar men gewoonlijk is publicatie te doen, en aldaar openbaarlyk van wegen de Keys. Majt. onsen Alzezenadigsten Heere, interdiceert en verbied een ygelyk, wie hij zij, eenige krenge, of vuyligheyd in de voorschreve Rivieren te brengen, ofte werpen, op poene van twee Keysers gulden: beveelende den geenē, t'eynde wiens erven sulke krenge ende vuyligheyd bevonden sullen worden, deselve terstont te verbrenge, op poene van een Keysers gulden, te appliceeren de voorsz. poenen, de eene helfte ten behoeven van den aanbrenge, en de andere helfte ten profyte van den Officier van de plecke. Des te oirconde hebben wij 't segel van

justitie bij forme van Placate hier op doen drukken, den 2 Juny 1552.

II. Placaat van de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht, ten fine voorsz. in dato den 2 August. MDCCXIII.

De Staten van den Lande van Utrecht, interdicieren allen ende een yder, eenige doode beesten ofte krenge in de Riviere de Vecht, ofte de slooten daar in uytwaterende, te werpen, op poene van vijf-en-twintig guldens op yder beest, of krenge te verbeuren; ende verstaan verder, dat den eygenaar, voor wiens Land de voorsz. beesten, of krenge in de riviere, ofte slooten leggen, geobligeert sal zijn deselve daar uyt te doen vissen, ende te doen begraven, op poene van vijf guldens tot boete te verbeuren; ende autoriseren Haar Ed. Mog. boven den Maarsschalk en de Cameraar van 't Zandpad, ook tot de beboetingen te doen de Schouten, Schepenen, Gerechtsboden van de respective Gerechten langs de vecht leggende. Ende ten eynde een yder daar van kennisse bekome, sal dese langs de voorsz. Riviere de Vecht worden gepubliceert ende geassigeert na behoren. Gedaan t' Utrecht desen 2 Augusti 1713. Was gearapheert, D. V. Veldhuysen, v. t. onder stond, ter Ordonnantie van mijne voornoemde Heeren de Staten. Ende was onderteekent, P. Voet van Winssen. Hebbende ter zijde op 't spatium gedrukt 't cachet van de Hooggemelte Heeren Staten in rooden wassche.

Overgenomen uit Deel II van het groot Utrecht's Placaat Boek.

J. D. BASTERT.

Breukelen Sint-Pieters, Juli 1933.

De Portugeesche Synagoge van Maarssen 1720—1839

Van de verschillende Synagogen, die de Vechtstreek in vroeger eeuwen heeft bezeten was de Portugeesche Synagoge van Maarssen, genaamd *Nevé Salom* (Woning des Vredes) wel de belangrijkste. Ruim een eeuw lang heeft zij voorzien in de behoeften van de aanzienlijke Portugeesche Joden, wier vestiging in de Republiek zulk een bijzonder cachet aan de geschiedenis der Joden in Nederland verleent, en die hun zomerverblijven op bijna alle groote buitenplaatsen van Maarssen en Maarsseveen hadden gevestigd. In de Jaarboekjes van 1920, 1922 en 1927 heb ik het een en ander van de voorgeschiedenis dezer synagoge verteld. Thans wil ik uit de bescheiden van het Notarieel en Gerechtelijk Archief van Maarssen (Rijks Archief te Utrecht), het Gemeente Archief te Maarssen, een restje van het voormalig archief dezer Synagoge, het archief der Nederlandsche Gemeente te Maarssen en dat van de voormalige Hoogduitsch Joodsche Gemeente van Nieuw Maarsseveen te Utrecht, de geschiedenis van dit kerkgebouw trachten te schetsen.

I. *De verkoop van „Vegtevoort”.*

Zooals wij zagen werden tot 1719 de synagogediensten op een particulier Buiten, het nog herkenbare „Vegtevoort” gehouden, toebehoorend aan den heer Abraham Bueno de Mesquita. Deze Amsterdamsche koopman verklaarde nu op 14 November 1718¹⁾ voor Notaris Cornelis van Agthoven te Amsterdam, dat hij allereerst zijn machtiging en die namens zijn vrouw, aan Moses Pereira Junior van den vorigen dag her-

1) Gerechtsregister benevens de Transporten, plechten enz. van Maarssen.

roept en nu opnieuw en wel zijn echtgenoot Juffrouwe Sara Mendes Mesquita zelve te machtigen, aangezien hij niet verklaarde te willen, dat Pereira „uijt hoofde vant selve iets verrijgt en of uijtvoeren sal”. Mevrouw Mendes de Mesquita moest voor het Maarssensche Gerecht aan den mede Amsterdammer de heer Isaac Teixeira de Matos alias Manuel Teixeira Junior „Vegtevoort” overdragen, die het reeds bewoonde.

Deze „Hofstede off Thuijn met desselfs huysinge, beplantinge en bepotinge” zou worden overgedragen in „soo verre deselve voor tegenwoordigh bij hem Teixeira in huijre wert gebruikt, zonder daer onder te begrijpen het huijs, aen de overzijde derselver plaatse staende en mede Vegtevoort genaemt”. Volgens deze procuratie waarbij o.a. Sr. David Lorenzo Henriques als getuige optrad vond het transport op 29 November door „Juffrouw Sara Mendes Mesquite” aan d'Heer Isaack Teixeira de Mattos alias Manuel Teixeira Junior” plaats, waarbij hem Vegtevoort werd overgedragen met toebehooren „mitsgaders 't geene daer aen, in ende op aert en nagelvast is, ook alle het geene ind zelve huijsinge was berustende, sulx selve tot nu toe bij den heer cooper bewoont, en gebruikt wordt uijtgesondert het geene is in de kamer alwaer tot nu toe de Joodse Sinagoge wordt gehouden” zooals het perceel zich van „Het Sant” tot de Vecht uitstrekke belendende ten Noorden aan „Vegtendaell” van Manuel Henriques en westwaarts aan een brouwerij¹⁾.

Aan deze particuliere Synagoge was dus een einde gekomen, in welke behoefte reeds vooruit voorzien was doordat van de overdracht de overplaats zijnde een hofstede of tuin, welke huizinge ook „Vegtevoort” of wel „Kleyn Vegtevoort” genaamd werd nadrukkelijk werd uitgesloten. Ik heb er ook reeds vroeger op gewezen²⁾, dat nu, terwijl de Utrechtsche Actiencompagnie het Portugeesche Joodsche kapitaal van

1) Minuten van Transporten en plechten van Maarssen 1719 No. 26 fol. 32 afgeschreven in het Register van Maarssen en in de protocollen van transporten, plechten estimatien en enkele andere scabinale acten cf. Jaarboekje 1920 p. 28 en Jrg. 1927 p. 27.

2) Jaarboekje 1927 p. 29 vlg.: over deze compagnie en het stichten van de Maarssensche Portugeesche Gemeente mijn: „Hoofdstukken uit de geschiedenis der Joden in Nederland” Zutphen 1929, Hoofdstuk IX.

Maarssen trachtte te interesseeren de tijd rijp mocht worden geacht voor het oprichten van een officieele Gemeente, en gelijk zulks in Amsterdam en Den Haag het geval was, een openbare Synagoge in te richten. Daartegen nu kwam het verzet van den rechtzinnigen Kerkeraad, dat ik niet beter kan weergeven dan het „Resolutie Boek (begonnen met den Jaare 1700 en geijndigt met den jaare 1723”) zelve te doen spreken, omdat de beroering zoo hevig was dat zelfs de dag des Heeren daarvoor werd ontwijd.

II. *Het verzet van den Kerkeraad tegen een nieuwe Synagoge.*

Op Sonntag den 18 December 1718 des avonds ten vijf uren extra ordinair.

Na dat de vergadering met den gebede begonnen was. De Kerkenraad, gehoord hebbende dat de Joodsche Natie voorhad van de Edel Mogende Heeren Staaten deses Lands van Utrecht consent te versoecken tot het opbouwen van een Synagoge op Maarssen of Maarssen-veen heeft in overleg genoomen wat haar in deesen te doen stond; en in de aanteeckening van de resolutien deses Kerkenraads op den 28 Augusti en den 15 September 1653 en den 15 October en den 6 December 1655, gevonden hebbende dat Haar Edel Mogenden op de requeste van dese Kerkenraad goed-gunstelijk hadden gelieven appointement te verleenen tegen de vergaderingen en excessen der Jooden te Maarssen en op Maarssenveen en de Schouten van Maarssen en Maarssen-veen wel expresselijk te gelasten strictelijk daar tegen te waacken: geoordeelt dat dit versoek der jooden niet alleen strijdig was tegens de voorgaande appointementen van Haar Edel Mogendheden als die selve de vergadering der jooden verbieden. Maar dat dit versoek der jooden selvs inhield een aansoek van een openbare bedehuijs om dat sij niet te vreden waren met hunne bijeenkomsten, die sij hoewel tegen de ordonnantien egter oogluikende en ongestoort nu eenige tijd herwaarts genooten hadden, en (gelijk den Kerkenraad een en andermaal voorgekomen was) na erven tot desen opbouw uijtgesien hadden: soodanig een openbare vergaderplaats den roomsgesinden hier te lande niet vergunt werd, om welke redenen als ook uyt vreesse voor

worden alreede niet vrees voor der joden vijandschap
 zelden die de kerkeraad te gemaek hier dat (van den
 gepliege sijnde dan 's den kerkeraad was verandering
 te gander, en waer oer selve genoodfaekt geweest is
 te klaagen, als blijkt mij de kerkeraad's aentwackin-
 gh. in den jaer 1696 den 23 juli aent: 2.) in grooten meer-
 der jaer nu dan, wanneer hij niet soude krijghen, niet
 allen om 's famen te hooren, maer selve den synagoge
 te magh binnen; en waeromme de kerkeraad ge-
 oordelc heeft op de volghende voorgaende d'ingelijc
 appointementen niet allen verlaet maer oek ampt-
 en plicht gellen verzoeghicht te sijn daer tegen bij
 tijt te voorsien in Haer Ed. Mog: bij wijnsse te
 verjaren dat den joden sijn aentfaek niet magh
 ingewilligt worden.

Enrijdende ges. woord. wijnsse van woord tot woord
 als volgt

aan de Ed^{le} Mog: Heeren Staaten -
 's Lands van Utrecht

gevee mit alle doormad te kinnen de kerkeraad
 van Maerssen, sijn gezoort gebende dat de jodische
 raede voorgaende Ed^{le} Mog: bij wijnsse te verjaren
 kon consent tot sijn opbouwen onder synagoge op
 Maerssen of Maerssen. Daer onder de kerke van Maerssen
 bevoorde in de aentwackingen van sijnne kerkeelijc
 die resolutie opgegeft en gebonden hadde sijn sijnk
 verjaren sijnig was tegen de resolutie in ordonne-
 tien die Haer Ed^{le} Mog: in de appointementen op de
 kerkeraad's wijnsse op den 13 septembar 1653 en den
 17 october 1653. soo gerd-gintseelijc geboden gevee den
 meerm. en te verlaeten tegen de jodische onchrijste

Het verzet van den kerkeraad van Maarssen tegen het oprichten der
 Portugeesche Synagoge.

(Archief Ned. Herv. Gemeente te Maarssen).

Enke by een kofte en vergadering tot Maarssen en
 hen lijder excessen, en in de geschiedmiss alleen aan den
 schout van Maarssen maar ook mede aan de schout van
 Maarssen. veen nevens allen anderen officieren deser
 gestichts wel de goets te drooneren in elc district en
 jurisdictie hantlijden frictelijk en pinctrielijk
 na den inhonden van de gemelden Haare Ed^{le} Mog:
 ordonnantie ende acten te reguleeren daer en soofnult
 behooren sal ende ten effecte als in de selue te proce=
 deeren tegens de contrabenteurs van dien sonder
 diffinitatie. waeromme de suppt: ampts. Gallen
 mit gebor konnen nog megen nalaten. see folue N° 1^{de}
 Mog: te wmonstreren in N° 1de Mog: op see oodmaad.
 Diffe te versaecken dat de joodse watis zin versack
 als negtwaad frictig tegens de voorgaende resolutie
 in ordonnantie van Haare Ed^{le} Mog: niet inge=
 willigt, maar de suppt: gade griffelij mag wrobert
 nuda zinme waeromme alvoorom te prodeeren in
 de dionallen.
 in sijn doe get inlevalen van see boerstaande wrijft
 versagt in gecommittent de predikant in de onse
 onderling sijn^{de} Willem Lobe die see folue ock
 op sijn gnoomen gebor.
 waar op de vergadering mit dankzegginge tot God
 gesegden is.

Het verzet van den kerkeraad van Maarssen tegen het oprichten der
 Portugeesche Synagoge.

(Archief Ned. Herv. Gemeente te Maarssen).

der jooden buitenspoorigheeden die de Kerckenraad te gemoed siet dat van hen gepleegd sijnde dan 't hen verboden was vergaderingen te houden, en waar over selvs genoodsaakt geweest is te klaagen als blijkt uijt de Kerckenraads aanteeckeningen in den jaar 1696 den 23 Juli art. 2¹⁾ nu grooter en meerder soude werden, wanneer sij regt souden krijgen, niet alleen om t' samen te koomen, maar selvs een sijngoge te mogen bouwen; en waaromme de Kerckenraad geoordeelt heeft op en volgens de voorgaande duidelijke appointementen niet alleen bevoegd maar ook ampts- en pligtshalven verschuldigt te zijn daar tegens bijtijts te voorsien en Haar Edel Mogenden by rqueste te versoecken dat de jooden hun versoeck niet mogt in gewilligt werden.

Luydende het voorsegde rquest van woord tot woord als volgt:

Aan de Edele Mogende Heeren Staaten 's Lands van Utrecht, Geevt met alle oodmoed te kennen de Kerckenraad van Maarssen, hoe sij, gehoort hebbende dat de joodsche natie voorhadde U Edele Mogende bij requeste te versoecken consent tot het opbouwen eener Synagoge op Maarssen of Maarssen-veen onder de Kerke van Maarssen behorende, in de aanteeckeningen van hunne Kerckelijke resolutiën opgesogt en gevonden hadde hoe sulck versoeck strijdig was tegens de resolutien en ordonnantien die Haar Edel Mogende in de appointementen op de Kerckenraads requesten op den 13 September 1653 en 17 October 1653 soo goed-gunstelijk hebben gelieven te nemen en te verleenen teegen de joodsche onchristelijke bij eenkomst en vergadering tot Maarssen en hen luijder excessen, en in de selve niet alleen aan de Schout van Maarssen maar ook mede aan de Schout van Maarssen-veen nevens allen anderen officieren dezses Gestigts wel expres te ordonneren in elx district en jurisdictie hunluijden strictelijk en punctuelijk na den inhouden van de gemelden Haare Edele Mogende Ordonnantie ende acten te reguleeren daar en soo sulks behooren sal ende ten effecte als in deselve te procedee-ren tegens de contraventeurs van dien sonder dissimulatie waaromme de supplianten ampts-halven niet hebben kunnen nog mogen nalaten het selve U Edele Mogende te remonstree-

1) Jaarboekje 1920 p. 21 en 1922 p. 61.

ren en U Edele Mogende op het ootmoedigste te versoeken, dat de joodsche Natie hun verzoek als regtdraads strijdig tegen de voorgaande resolutien en ordonnantien van Haar Edele Mogende niet ingewilligt, maar den Supplianten goedgeunstelijk mag verleent werden hunne redenen altoorens te produceeren en deduceeren.

En sijn tot het inleeveren van het bovenstaande request versogt en gecomitteert de predikant, en de oudste ouderling Sinjr Willem Lobé die het selve ook op sich genoomen hebben.

Waar op de vergadering met danksegging tot God gescheiden is.

III. *De Joodsche aanvrage, houding der Utrechtsche Staten en het verholen transport.*

Blijkens de Resolutien van de Staten van Utrecht en de Lappen daarop, was het request bijtijds verzonden, zoodat het in de vergadering van 21 December reeds in behandeling kon worden genomen. Daar er tegelijkertijd een request van „de Portugeesche Joodse Natie wonende tot en omtrent Maarssen om permissie tot het opbouwen van een bequaam vertreck tot het houden van haar vergadering om den Godsdienst te plegen tot Maarssen” was ingekomen, werden beide verzoeken aan het oordeel van een commissie onderworpen bestaande uit de heeren van Deijl, van Zuijlen, van Zeijst, van Lockhorst en de twee regeerende Burgemeesters der Stad Utrecht. Het verzoek van de „Portugeese Joden tot Maarssen om een sinagoge op te richten”, was bescheiden genoeg gesteld. In de resoluties van 25 (?) December, waar op deze materie teruggekomen wordt, vinden wij het aldus uitvoeriger weergegeven (fol. 318): „Op de requeste van die van de Portugeese Joodse Natie wonende tot Maerssen ende daeromtrent, vertonende, dat sijn supplianten volgens hunne Wet verlpicht waren tot een Vergaderinge van Godsdienst te excerceeren, soo wanneer thien off meer personen hun op ééne plaetse waren onthoudende. Dat sijn supplianten langhs de Vecht merckelijkck meer als dat getal uijtmakende laestelijck daar toe hadden gebruijckt seeckere plaets in een hujs staende in den Dorpe van Maerssen genaemt Vechtevoort. Dat die huijzinghe als nu vercogt sijnde, het verder gebruijck van die plaets aen hun supplianten was opge-

seght. Dat sij om niet continuelijk daeraen onderhevigh te sijn, wel genegen souden sijn, op de eene off andere bequame plaetse tot Maerssen voornoemt een vertreck tot het houden van hunne Vergaderinge om den Godsdienst te plegen, te laten bouwen, 't geene sij niet gaerne souden ondernemen buiten haar Edel Mogenden permissie. Versoeckende, dat haar Edel Mogenden haer 't selve gratieuselijck geliefden te accorderen''.

Onderwijl werd de zaak met spanning in den Maarsschen Kerkeraad gevolgd. Op Zondag 25 December bracht de „Predikant en de outste" rapport uit, dat Woensdag te voren het request aan de Staten was ingeleverd, waarbij de beschikking betreffende de instelling der commissie van onderzoek in de notulen werd gecopieerd. Hierop besloot de Kerkeraad op verzoek van den vorigen gecommiteerde, bovengemeld request ook aan het commissielid van Deyl ter hand te stellen en wel als „eerste commissaris van Haar Edele Mogenden in dese saak''.

Op 22 Januari 1719 moesten de Heeren echter constateeren dat de zaak nog geen voortgang had gemaakt. De Eerw. Kerkeraad overwoog toen dat hij zijn „request tegens 't versoeck der jooden voornamentlijk op de voor dees gemelde appointementen" van de Staten had gegrond. Zij oordeelden nu „dat tot het voortzetten van hun saak" niet alleen de verbodsbepaling van Joodsche Godsdienstoefening van 1655 die in de aantekening van de Kerkelijke resoluties bleek te zijn opgenomen, doch dat de Kerkeraad nu ook die van 1653 noodig had. Men besloot daarom deze resolutie uit die van de Staten te laten lichten, „en 't selvige bekoomen hebbende soo is 't selve hier van woord tot woord te boek gestelt", waarna afschriften van de in het Jaarboekje van 1922 besproken resoluties in 18de eeuwse spelling volgen evenals het extract, van het 9de Register van Placaeten (fol. 292 vs.). Doch het hielp niet veel. De Staten konden den ijver van den Kerkeraad tegen besloten Joodsche godsdienstoeffeningen niet erg bewonderen, te meer omdat voor de te verwachten rijkdommen die de Windhandelcompagnie met het Staten-octrooi beloofde af te werpen men ook het Portugeesch Joodsche kapitaal wenschte te interesseeren.

De onderhandelingen werden aan beide zijde met groote voorzichtigheid en uiterste tact gevoerd, ten einde den Kerkeraad te ontzien. Officieel heeft de commissie nooit rapport uitgebracht, noch hebben, noch de Kerkeraad, noch de Portugeesche Joden ooit eenig officieel antwoord op hun verzoek bekomen.

Op 28 April werd tot aankoop van een perceel overgegaan, doch men behoefde het nu niet aan den Kerkeraad te laten blijken, men kocht het van een eigen gemeentelid en niet de gemeente kocht het doch twee harer leden en zelfs de koopsom werd niet uit de Gemeentekas betaald, doch uit de Sedaca, de Armenkas. Op 28 April 1719 vinden wij weder in het Register van Maarssen en in de Transportregisters een procuratie gepasseerd voor Notaris van Agthoven te Amsterdam door „Juffrouwe Sara Mendes d' Acosta Weduwe van Zaliger Abraham Bueno de Mesquita, woonende te Amsterdam" aan Moses Pereira Junior ook te Amsterdam woonachtig om het huis en tuin met de opstal, beplantingen enz. gelegen naast dat van Francisco de Medina "en regt tegens over de hujsinge van den Heer Manuel Teixeira Junior genaemt Vegtevoort als hebbende deselve uyt haer voornoemde man zaligers boedel en nalatenschap aengenomen op reeckeninge en invordering van haer uitgebragte huwelijx goed en douarie" over te dragen aan deze twee heeren genaamd Aron Nunes Henriques alias Manuel Henriques en Jakob Abrabanell. Zij had dese „Huy-singe, tuijn, plantagie en verdere opstall oock genaemt „Vegtevoort" voor 2200 guldens aan beide heeren verkocht; zij zou de vereischte brieven van transportopdracht en kwijtschelding tevens in orde laten maken. Zij werd nu bijgestaan door Jacob Cohen Henriques. Op 17 Mei d.o.v. vond dit geheimzinnige transport plaats, waarbij Schepenen van Maarssen (fol. 40 acte No. 20 in de Minuten van Transporten en in het Register) „condt" deden van de overdracht aan de Heeren (die ook te Amsterdam woonden) van „seekere huysinge, erve en Tuijn staende en gelegen onder deses Geregte op het Sant tegenover de huysinge en hofstede competerende de Heer Manuel Teixeira genaemt Vegtevoort streckende voor van den dijk tot agter tegens het lant ofte den boomgaert van Ernst van der Bree daer westwaerts de Heer Francisco de Medina ende oostwaerts den Hoog Edel geboren Here Vincent Ma-

ximiliaen van Lockhorst, Heere van ter Meer, Maarssen etc. naest geerft en geleegeen sijn ende genaemt „Kleyn Vechtevoort”.

Daarmede was de gemeente voorloopig gered. De onderhandelingen met de Staten liepen nu ook echter vlot. Zij nam voor millioenen deel aan de Compagnie. De Staten konden wel niet officieel deze Synagoge erkennen, doch zij schonken „grasiceuselyk” hun Protectie aan de Portugeesche Joodsche Natie dat practisch hetzelfde effect had dat het voortbestaan dezer Synagoge door de Staten gewaarborgd werd. En het was een halve eeuw later voor dat de Synagoge op naam van de gemeente werd gesteld, dat natuurlijk heel veel voeten in de aarde had. Zoowel in de Statenresoluties¹⁾ als in de transportprotocollen van 24 Augustus 1769 vinden wij het request van „Gecommitteerdens uijt de Portugeesche Joodsche Natie voor zigh en de verdere Leden der gemelte Natie behorende tot de Kerken aldaar”, waarin zij uiteenzetten dat de Synagoge „in den jare 1719 voor rekening van de toenmalige gemeente der Joodsche Kerke voorszgd, op de naam van wijlen Aron Nunes Henriques alias Manuel Henriquesz en Jacob Abrabanel was aangekocht „Klijn Vegtevoort” met oogmerk omme hetselve ten diensten van de voorseijde Gemeente tot een Bidplaatse te doen appropieeren, zoodat het ook zedert gevolgt is, nadat het de Heeren Staten dezies Provintie grasieuselyk belieft hadden in den Jare 1720 dezelve Protectie aan de Portugeesche Joodsche Natie te verleenen. Dat de voorszgd Huysinge ook daartoe als nogh word gehouden en dienende is, Dan inmiddels door den verkoper op den 17e Meij 1719 getransporteert geworden zynde aan de quasie kopers boven gemeld niet te min als nogh op die voorkoomende naame, ten Registre van Maarssen is verbleven”. Men was met de kinderen en erfgenamen van beide heeren nu overeengekomen „omme de voorsijde huysinge erve en thuijn te doen stellen op de naam van de waren eijgenaer derselver te weten van en ten behoeve van de Joodsche Portugeesche Natie behorende tot de Kerken van Maarssen”, waartoe deze kinderen en erven volkomen genegen waren. Doch een „zodanig quasie transport” brengt administratieve moeilijkheden mede en fi-

1) Resoluties van Gedeputeerde Staten (Lappen).

nancieele lasten ter vermindering en opheffing dit verzoek diende. Op 7 December d.a.v. werd dit verzoek „gratieuselijk” toegestaan en Schout en Gerechte van Maarssen bericht dat voor dit transport geen import van de XIe penning verschuldigd was en nadat ook andere notariele verklaringen hiervoor geproduceerd waren¹⁾ kwam de gemeente dan eindelijk na vijftig jaren op 12 September d.a.v. in het officieele bezit van haar Synagoge.

Vooreerst was het in 1719 verkregen perceel „vertimmert en geappropriert tot waarneming en verrigting der Gods Dienst voor de Portugeesche Gemeente”. En sedert dien was het de eerste publieke synagoge van het Sticht, want al was het formeel onjuist, wat Mozes Alvares Bueno verklaarde in 1769, inderdaad was dit wel het geval n.l. dat de Staten in 1720 „aan de Portugeesche gemeente tot Maarssen goedgunstiglijk hebben gelieven te permitteren de vrijen oeffening der Godsdienst en toestaan een Kerk tot Maarssen, om hun godsdienst te verrichten en waar te nemen”.

IV. *De verbouwingen.*

Men heeft, ten einde de gemoederen niet noodeloos te verhitten, twaalf jaren lang den toestand onveranderd gelaten. Het perceel maakte zooals wij vroeger reeds zagen eigenlijk als een soort achterhuis deel van „Vegtevoort” zelve uit. Voor de nieuwe Synagoge stond een muur, waardoor het gebouw voortreffelijk tegen nieuwsgierigen beveiligd was. Wellicht had men haar zelfs hiertoe laten bouwen. Hoe dit echter zij, twaalf jaren na de protectie achtte men zich veilig genoeg om dit obstakel voor den lichttoevoer te doen verdwijnen. Het is thans de Joodsche Hoofdbewindhebber der Utrechtsche Compagnie zelve, die hiertoe thans openlijk optreedt. Uit het Gerechtsregister blijkt in een gezegelde acte van 16 October 1732, dat ten verzoeken van den Heer Jacob Hiskia Machado „in

1) Jaarboekje 1927 p. 30 en mijn „Joodsche Archiefsprokkels” XIV in het Joodsche Weekblad „De Vrijdagavond” van 21 September 1928. Deze geheele kwestie heb ik uitvoerig besproken in mijn artikel „Het quasitransport van de eerste officieele Utrechtsche Synagoge” in het Maandblad van „Oud-Utrecht” van September 1933 (Jrg. 8).

qualiteite als Gecommitteerde vande Portugiese Joodse Natie" de Maarssensche Schout met twee Schepenen „tot Maerssen haer vervoegt (hebben) op de Plaets genaemd *Klein Vegtevoort*, alwaer de voorzegde Natie haer Kerk gebouwt is, en demonstreerde den voornoemden Geregte, dat sijn Edele in sijn voorzegde qualiteit de muer voor den tuijn vande voorzegde Plaets aenden Dijk" lang 52 voeten (= ong. 15 M.) „wildent intrecken tot op de rojing ofte puije van de voorsegde Kerk, mits reserverende in eigendom de grond, buijten deselve muer aenden Dijk, welke grond bij gemelde Gerechte naer metinge en lijntreckinge bevonden is" n.l. op de hoek of voorpui van de kerk 2 voeten 9 duimen (= ong. 0,6 M.) en op den hoek of „draij vande Kerkweg seve voeten (= ong. 2 M.) buijten s' werks Amsterdamse maet..... sijnde tans deselve een winkelhaexen hoek" waarvan de lengte der muur op 52 voet werd aangenomen; deze acte zou tot bewijs strekken, Zoo werd het uiterlijk verbeterd door de verwijdering dezer muur, die het licht belemmerde, terwijl door wegverbreding terzijde en vooral doordat de pui nu aan den publieken weg kwam te leggen, de kerk ook het karakter van schuilkerk had verloren. Daartoe had onze hoofdbewindhebber uitdrukkelijk door deze autoriteiten als bestuurder dier gemeente laten constateeren tot op deze „Plaets deze Natie haar kerk gebouwd" had. Eindelijk vier jaren later begint de groote verbouw die tot algeheel ombouw zou leiden. Het geheele bestek, zooals dit voor den notaris is gepasseerd volgt in de bijlage. Daaruit blijkt, dat de oostgevel is afgebroken, ten einde het gebouw, waarin de Synagoge, lokalen en verschillende gemeentebouwen waren ondergebracht, te vergrooten. De nieuwe vorm klopt niet met de laat-18de eeuwsche kleine kopergravure „De Joodsche Kerk te Maerssen" uit Bulthuis en Bendsdorp „Vaderlandsche gezichten", vooral ook door de uitgave van de „Tegenwoordige Staat" bekend¹⁾. Wij lezen

1) Mijn in het Jaarboekje van 1920 gegeven veronderstelling dat wij op dit plaatje de omringende huizen der Portugeesche Synagoge zooals die van Amsterdam en Den Haag die hebben zien, is hierdoor onjuist gebleken. Evenals die van Naarden zijn de lokalen in het complex zelve ondergebracht; deze is afgebeeld in mijn: „Een merkwaardige oude Synagoge te Naarden" in „De Stad Amsterdam" van 9 Oct. 1931. Het blijkt dus dat dit plaatje de Hoogduitsche Synagoge van Nieuw Maarsseveen voor-

De situatie der voormalige Portugeesche Synagoge van Maarssen naast den tuin van het kasteel „Ter Meer”.

(Naar een photographie uit de 19de eeuw).

hoe de oostzijde circa 3 M. verlengd is, zoodat het deurkozijn vroeger in de wegmuur, nu in het verlengde gedeelte is komen te staan en ook hoe het gebouwtje bij de „lange hoek” een circa 2 M. lang aanbouwseltje heeft. Ook ziet men het geheel weer als „een vierkant stuk”. Rechts was een deur die toegang gaf tot een gang die met een muur van een steen dik van de eigenlijke Synagoge was afgescheiden en waarin een eiken trap naar de voor de dames bestemde gallerij voerde die achter aan de westzijde der Synagoge was opgesteld. Wij zien volgens dit bestek twee „schuifkosijns” die het portaal verlichtten, terwijl aan de zuidelijke tuinkant een kozijn in het verlengstuk werd geplaatst geheel gelijk aan de bestaanden. Het nieuwe stuk werd een verlengstuk dat zich geheel aan de oude Synagoge aanpaste. De eiken kap vertoonde aan de buitenzijde evenals de Portugeesche Synagogen stet en de Portugeesche van Maarssen een heel wat statiger vorm had; zij stond geheel vrij tusschen de groote tuin en plaats, die bij de voorzangerswoning behoorde.

van Amsterdam en Den Haag nog hebben (n.l. hardsteen servazen, waaruit vlammen, in Louis XIV-stijl uitgevoerd), „een balusterleuning, dat 4 voet uijtstaat om fackels op te kunnen setten" ¹⁾). De Heilige Arke, het Hechal dat aan de Oostzijde moet georiënteerd zijn, werd nu ook naar de nieuwe Oostmuur achteruit verplaatst. Zij stond op een verhooging van enkele treden en de leuning ervoor met de kaarsendragers was evenals de Haagsche met eiken gedraaide ballusters voorzien ¹⁾). De hoofdingang kunnen wij ons als de Haagsche denken, met het „Engels raam" met bovenlicht en de pilasters, kroonlijst en impostlijst, daar ook de overeenkomst met die van „Nieuw Schoonderbuurt" niet meer is vast te stellen. Zelfs had men de oude deur overgegeven aan een particulier om die „te vermaken en te verlengen". De pilasters werden voorzien van blauwe steenen basementen en een hardsteen trede aangebracht geheel zooals het op „Nieuw Schoonderbuurt" het geval was, welke buitenplaats in Nieuw Maarsseveen gelegen was en op 19 Mei 1725 door Samuel Abrabanel de Souza gekocht was, wiens vrouw Judith de Machado heette. De laatste omstandigheid zal wel de oorzaak van 's Heeren Machado's voorliefde voor deze buitenplaats zijn. Onder de trap was een toiletgelegenheid ingericht. Boven kwam men door een paneelen deur dan in de Vrouwenkerk. De hal, bevoerd met Bremer steenbakken, bevatte behalve het toilet onder de trap ook een kamertje van glasramen voorzien. De gang of „gallerij" was zoo hoog als de kerk zelve, waartoe de kerkdeuren links toegang gaven en recht op de ambtswoning van den Voorzanger n.l. op diens keuken, uitliep. Uit de „Aanwijzende tafel Gemeente Maarssen" van 16 April 1832 op het Gemeentehuis blijkt dat de „Portugesse Kerk" bestond uit de synagoge zelve groot 91 ellen, de tuin 9 roeden en 60 ellen en het huis en plaats 3 roeden en 90 ellen, waarvan alles onbelend was. Eindelijk was er een grooten zolder over het geheele complex, via een trap op de Voorzangerskeuken te bereiken. De vrouwengallerij, die oorspronkelijk uit twee bin-

1) Men vergelijke de afbeeldingen van de Haagsche Synagoge, die toen juist tien jaar bestond in mijne „Hoofdstukken" p. 236 en 240, die hier met de Naardensche Synagoge als voorbeeld gold, doch veel aanzienlijker als de laatste was.

nenkamers bestond, waarvan de Oostwand voor het uitzicht in de mannenkerk gedeeltelijk was weggebroken, werd geheel vernieuwd. Deze gaanderij werd voor den Joodschen ritus geschikt gemaakt door de afscheiding te maken, die de vrouwen wel gelegenheid geeft in de Synagoge te zien, doch de mannen beletten de vrouwen tijdens den dienst te zien. Zooals in de Haagsche Portugeesche Synagoge (werk van Daniel Marot) was ook hier een Louis XIV versiering aangebracht. Op basementen waren zes zich verjongende kolommen aangebracht en drie boven den ingang der Synagoge. Zij waren bekroond met kapitelen, terwijl de tusschenruimte door latwerk met ruiten „halff over den anderen gekeept en van buiten op ider vergaring een plat gestreeke Roosje". Beneden blijken tusschen de vestibule en de synagoge enkele gemeentekamers te zijn, waarvan in de voorkamer een Engelsche schoorsteenmantel werd aangebracht. In de Vrouwenkerk werden acht zitbanken, de achterste met voetbanken en aldus amphitheatergewijze oplopend. Wij lezen van „ovaale glaase ruijten" van glas in lood en kruisijzers gevat. De eiken zitbanken, die tegen de eiken lambriseering waren gesteld, werden ook in het verlengstuk aangebracht terwijl het bestaande gedeelte gerestaureerd werd, en al het verwerk tweemaal geschilderd werd. Ten slotte volgen de bepalingen omtrent het verbod van werken op Sabbath en Joodsche Feestdagen op een boete van tien guldens voor de Hervormde armen, terwijl den uitersten opleveringstermijn op 1 Januari 1737 werd gesteld de betaling geregeld en zelfs in de arbitrage van eventueele geschilpunten reeds voorzien.

Tot zoover het bestek dat ik hierachter voor de leesbaarheid naar mijn opvatting gepunctueerd heb, al zijn er bij gebrek aan de teekeningen ook nog andere mogelijkheden.

Uit de in het Jaarboekje 1920 op p. 30 afgedrukte inventarislijst bijvoorbeeld blijkt dat er tien armlakkers in den ronde der Synagoge waren en „Vier do in de Vrouwe do", waaruit valt af te leiden dat de laatste zich, zooals te Naarden alleen aan de Westzijde bevond en niet zooals te Amsterdam en Den Haag aan Noord- en Zuidzijde. Aan de achterzijde grensde de Synagoge met den tuin aan die van de buitenplaats „Richmond", die nog bestaat en tijdens deze Synagoge voortdurend door Portugeezen bewoond is. Blijkens het

notarieel archief van Nieuw-Maarsseveen van notaris Jasper van der Helm van 28 October 1805 was toen de schutting tusschen de tuin achter de Portugeesche Kerk en „Richmond” zeer vervallen. Daarom sloot Vrouwe Sara Levy Ximenes, weduwe van Jahacob de Joseph Teixeira de Mattos met de gequalificeerden der Portugeesche Joodsche Gemeente een overeenkomst voor het herstel n.l. met de heeren Joseph Teixeira de Mattos en Mozes Ximenes. Ook zou er een nieuwe schuur moeten komen. De Voorzanger en administrateur der Gemeente, de heer David Brandon Belmonte zegt dat gedurende zijn twintigjarige bediening nooit iets door de kerk voor deze schutting is betaald; ook blijkt uit de eigendomspapieren van Richmond noch in die van de Portugeesche kerk iets over deze schutting. Doch Vrouwe Ximenes wilde onaangename procedures vermijden, „en in aanmerking nemende de onvoordeelige staat daar zig de cassa van gemelde kerk in bevind” stemt zij toe twee derde en de gemeente een derde te doen bijdragen, hoewel hiermede Vrouwe Sara Levy (Ximenes) Teixeira de Mattos niet op zich neemt voor dit aandeel in het onderhoud te blijven voorzien. Ook de Kerk wil nu wel een derde bijdragen, doch weigert ook verder voor een derde in het onderhoud te blijven voorzien en stelt dit dan nog uit vrees, dat zij bij een proces wel eens gedwongen kon worden de helft bij te dragen, nog eens uitdrukkelijk vast.

Doch het bestaan der Synagoge werd niet meer bedreigd, dank zij het „paquet inhoudende octrooy en privelegiën” dat zorgvuldig in het archief werd bewaard. En ook de klachten bleven verder ook uit. Men wist dit Portugeesche Bedehuis sinds lang als een der erkende openbare gebouwen van het bloeiende dorp. Wij vernemen na de verbouw dan ook circa een eeuw niets meer omtrent dit gebouw, tot in 1827 bij verbouw van de dorpschool de lichttoevoer der vestibule werd bedreigd, waartegen bezwaar werd gemaakt. In de Gemeentetulen van Maarssen van 23 Maart 1827 is daarover het volgende te lezen: „Zijn geresumeerd en goedgekeurd: Is door den Burgemeester der vergadering ter kennisse gebracht dat het Kerkbestuur van de Portugeesche Israëlitische Gemeente de betimmering van het glasraam in de muur der Portugeesche Israëlitische Kerk alhier door de plaatsing van het trapportaal

der nieuwe dorpschool tegen denzelve muur niet wil toestaan, aangezien daardoor het daglicht van de gang, welke van de voordeur naar genoemde Kerk loopt geheel en al benomen wordt. En waarover gedelibereerd zijnde is besloten uit aanmerking, dat het met geen redelijke denkwijze overeenkomt en veel minder aan het Bestuur der gemeente tot loffelijke nagedachtenis zou verstrekken door de plaatsing van eenig gebouw het daglicht der naburige gebouwen te belemmeren, welgemeld portaal ten koste der gemeentekas en alzoo niet ten koste van den aannemer met een looden afdak in de schuinte te timmeren, zodat nu dat meergenoemd daglicht blijven bestaan en wordt de commissie tot toezicht over de verbouwing van het schoollokaal geauthoriseerd aan deze resolutie gevolg te geven".

De algemeene verarming waarbij de Portugeesche Joden kapitalen hadden verloren, deed velen hun luxe bezit in het Vechtdorp verkoopen en zoo ook werd deze „Vacantie Synagoge" op den duur overbodig. Wel is de sluiting zoo lang mogelijk tegengehouden, doch ten slotte werd het gebouw, de tuin en de woning afzonderlijk in 1839 verkocht, het eerste voor afbraak. Het mooie koperwerk, de fraaie Heilige Arke, het goudbrocaat en damast, het zilver en koper, zooals dat in het Jaarboekje 1920 is opgesomd, ging naar Amsterdam,

Daarmede was een stuk geschiedenis van het fleurige Vechtdorp afgesloten, waarin de Portugeesche Kerk, genaamd „Woning des Vredes" meer dan een eeuw zulk een bijzondere en eigenaardige plaats heeft ingenomen.

JAC. ZWARTS.

BIJLAGE.

Extract uit het Notarieel Archief van Maarssen van Notaris Johannes de Jong in d.d. 1 October 1736 fol. 26. (Rijks Archief Utrecht).

Op huijden den 1en October 1736, compareerde voor mij Johannes de Jong openbaar Notaris, bij den Edele Hove van Utrecht ge-eed ende geadmitteert, tot Maarssen resideerende ende de naargenoemde getuijgen, de Heer Jacob Hiskia Machado, en de Heer Abraham Henriques Ferriera, als geauthoriseerdens vande Portugeesche Joodse Natie te Maarssen. En verklaarden aanbesteed te hebben aan Jan Sluijs meester Timmerman, die alhier mede compareerde en bekende bij deesen aangenomen te hebben het maken en veranderen van eenige timmeragie aan de Portugeesche Joode Kerck alhier te Maarssen voorszegt, en dat in manieren naervolgende.

Art. 1.

De muur, off geevel aan het Oost. ent aff breeken en dan met goede nieuwe steen van deselve soort als die nu is, voor soo verre den dag beschijnt, en met goede kalck gemengt, met halff sand, en onder de kalck zooveel steenkalck als de Heeren aanbesteeders goet sullen keuren, wel onder malkander gemengt en bewerkt, te weeten op ider hoet kalck een halve hoet steen kalck, dat is voor soo verre de buijte muuren is betreffende; uijt te settten in sijn geheel vierkant tot buijtekants vanhet deur kosijn dat in de muur aan de weg staat, off wel $9\frac{1}{2}$ v. binnens wercks en de laage hoek 16 voet binnens werks dat te samen gelijk tot een vierkant stuk werd.

Ook de binne muur tussen de mannekerck en het trap gat van onderen tot boven toe, een steen dik in die geevel te stellen de twee schuijff kosijns, die tegenwoordig in de muur staan, en aan de sijde na de plaats off tuijn te maken een dito, schuijff kosijn, van groote swaarte van hout, en van vensters, hang en sluijtwerk, alle soo als die daar jegenwoordig in staan, en van s gelijke het muurwerk van steen en kalck diepte en dikte te maken, soo als het oude, als meede met de selfde soort van pannen te decken, en strijken na den ejsch, dog zullen van de agterkant de oude pannen afgenomen werden, en voor meede decken, om al de nieuwe bij een te hebben, en de fondamenten van de muuren niet minder als drie voetdiep, en aan leggen drie Steenen breed, en snijden na behooren te weeten eerst drie lagen in sand drie steenen breed, en dan drie lagen in goede kalck off baster cement, dan een klesoor snijden, en soo continueeren, ses lagen, dan weederom een klesoor snijden, en weeder continueeren agt steen, dan snijden een klesoor, en nog agt steen, dan snijden een klesoor en continueeren.

Dit voornoemde ent, de balcken te vervolgen met de selfde swaarte en wijtte als het oude is. Ook op de selfde wijs te oversolderen als het oude is, en de lijsten mede op de selfde wijs als de oude sijn om te laten gaan, en de kap uijt te setten met sijn hoek- en kilkeepers, onderslag en span-ten, gordinge en kapreegels, latten en boeijborden, alle van dikte, en swaarte als het oude is. De kap reegels, soo verre die vernieuwt moeten werden, te maken van ribben 3 a 3 duijm, en te setten op bequame wijtte te weeten 13 a 13½ duijm. Midden op midden aan ieder sijde van gemelde kap een ballusterleuning dat 4 voet uijtstaat, om fackels op te kon-nen setten. Ook de vloer in de Kerck te verlengen, soo als de oude vloer nu is, mitsgaders de kas der Boecken Moses weer ordentelik teegen de nieuwe muur aan te setten, zoo als 't behoort, te weeten met eijke ge-draaide ballusters, ten keure van de Heeren aanbesteders.

Het nieuwe deur kosijn dat aan de weg tegenwoordig staat, een ligt boven te maken met een Engels raam daar in, en het kosijn voorsien met pilaster en kroonlijst en impostlijst. Dat de bovenkant van de lijst sal strecken met de bovenkant van de bovenste balkosijns. Dit kosijn van pi-lasters en lijst, die gedekt moet zijn met een strook loot, en swaarte en van deur met hangen en sluijten als dat in het huijs **Nieuw Schoonderbuurt** staat, dog de deur hoog 8½ voet, die bij mousr. van Eeten gemaakt staat, met de 2 vensters en 2 glas ramen daar toe te gebruiken, mits die te vermaken en te verlengen naden eijsch vanhet werck als ook voorsien met een blaauwe Steene tree, en onder de pilasters voorsien met blaauwe steene basimenten, meede op die wijs, als die van dat kosijn van Nieuw Schoonderbuurt sijn, Dan in het portaal te maken een eijke Trap met balluster leuning en op kardoesen, op die wijs als inde teekening is te sien en te meeten, deese trap, de treden 3 duijm, de boom 2 duijm, de stoot-borden een duijm dik, te weeten alle goet eijken hout gemaakt en gedraait, de ballusters wel met pinnen en gaten heel door de treden heen gewerkt, en met lijm opgeslooten, en voorts de leuning en beschot onder de trap na den eijsch van sulk werck.

Bij de voornoemde trap heen, te maken een halff steens muurtje. Daarin te maken een deur kosijn van 4 a 5 duijm en voorsien met een 1½ duijms eijke penele deur afhangen aan bogt knieren, en met een ringkamerslodt sluijten, naar den eijsch van dat werk. En daar teegen over te maaken een

dito kosijn met een dito deur tot een secreet, met slot en knieren als hier voor, dat van buijten op de put met en halve steens muur op zal moeten gemetseld werden, tot 7 voet boven de grond, dan decken met $1\frac{1}{2}$ duijms deelen te weeten greene deelen sonder spint, die wel met schuijne sponningen over den anderen te decken, met hollen inde sponningen en besijde de naden meede hollen, voor het uijtwateren met en summasielijst daar om. Dit secreet sal buijten 's werks breed moeten sijn 5 voet en lang buijten 's werks 9 voet. In dit secreet te maken een raampje dat open kan draaen; het onderste van het raam 7 v. uijt de gront van de tuijn gereekent en te stellen in de muur boven de bril, binnen 8 wercks i Voet hoog en 8 duijm breed. Dan een muurtje daar in tot de sitting, met een $1\frac{1}{2}$ duijms bril daar op, ter diepte van 2 voet, en ter geheele breette, dit secreet van binnen met witte steentjes van 42 stuijvers het hondert omset,

5,

Bij de sijde off boom van de trap heen aff schieten met $1\frac{1}{2}$ duijms deelen, tot separatie vande trap en de Vrouwe Kerck daar in te regelen met ribben van 4 a 5 d. een deur kosijn met een eijke $1\frac{1}{2}$ duijms peneele deur daarin, dat met een insteek, ent dag en nagt kamer slotd, met kopere oogen sluijten, en met goede bogtknieren ahangende. Verders het kamertje hier beneeden het kosijn (te) voorsien met vensters en glasramen, met hangen en sluijten, op de selfde wijs als die besijde staande, bolkosijns, Dan het kamertje vloeren met $1\frac{1}{2}$ duijms greene deelen op ribben 2 van 4 a 5 duijm, die wel sterk te spijkeren en het portaal voor de trap bevloeren met Breemer steenen, die wel in baster cement sullen moeten gelegd werden, als mede Breemer steenen tot de vloer in het secreet,

6 (en 7).

Het deur kosijn veranderen dat tegenwoordig de van-buijten ingang vande Kerck is, en te maken in alles even en al eens als voren aande andere sijde gesegt is. Dan voort tot aan de Voorsangers keuken toe, de galderij, off gang te maken op de breette van 8 voet inde geheele hoogte van de verdieping van de groote Kerck. Daar weeder in de muur stellen de Kerck deur, en de deur tot de kamer, en voorts de muur wel te rapen en te plijsteren, en de vloer van de gang op nieuws leggen, ende te kort komende steenen daar bij te leveren van de selfde soort. Dat daar van trap off solder, off muur werk toe in de weeg is, wegbreeken en op ruijmen de fundamenten van diepte en dikte als de buijte muuren van de Kerck. En de steek trap van het voorkamertje te setten op de solder vande keuken, om daarmede bequaam te gaan op de groote solder van de Kerck en een van de oude deur met sijn kosijn daar voor, inde muur breeken en daar voor stellen met

sijn deur tot sluijting vande solder. En de steek trap ommetselen met een halve steensmuurtje, soo als in de teekening te sien is. De muur tussen de twee kamers boven, en tussen de groote Kerck tot op de eerste balcken toe wegbreeken, en alle de balcken met een onderslag te ondervangen. Deese balcken alle met nesten inhet onderslag te hacken om boven gelijk te leggen, en de balcken allen wel in het onderslag vast te maken en wel aan den anderen te koppelen. Dit onderslag dik 10 a 13 duijm soodanig dat het onderslag maar 2 duijm beneeden de onderkant vande balcken van de groote Kerk off manne kerck door sal hangen, en op de onderste balcken te leggen een plaat van 3 duijm dik. Dan tussen de plaat en onderslag te maken ses colommen, onder 8 duijm dik en bequaam verminderen, en drie boven de ingang van de Kerck, die onderstellen op basimenten en boven capiteele daar op. Dan tussen de colommen belatten met ruijten halff over den anderen gekeept, en van buijten op ider vergaring een plat gestreeke roosje, soo als de teekening aanwijst ook onder de colommen met een wel off lijst voorsien, meede soo als de teekening aanwijst,

8,

In de kamers beneeden, het deur kosijn versetten aan de andere sijde, en in de voorkamer een schoorsteen te stellen, in voege met een lijst van grenen hout tot bewijsing van een Engelse mantel. In de hoecken teegen de buijte en midden muur driekant te maken dat de pijp teegen de buijte muur aankomt, en daar bij op laten gaan, tot boven de tweede solder toe. De hoecken agtkant, dat op de vrouwe kerk komt. Dan voort bequaam tot het dak off nok uijtbrengen, dat bequaam is, te weeten 3 a 3½ voet hoog, Dan alle de gaten in de solders bequaam digt solderen, en dat aan balken manqueert weeder maken dat het goet is. Ook de vloeren van de beneede kamers, de gaten van de schoorsteen weer digt maken dat het wel is. Vorders de vloer vande vrouwe Kerck daar de trap uijtkomt weer digt maken, alle op deselfde wijs, en deselfde swaarte als de oude solders sijn, dat het alle bequaam gelijks vloer werd. Ook het trapgat daar de oude solder trap uijt komt digt te solderen, om alles in goet fatsoen in order te maken. Dan de vrouwe Kerck voorsien met 8 sitbancken van 1½ duijms deelen een voet breed, met bequame voetbancken, voor de agterste, dat de bancken bequaam opgaande staan. Ten keure van de Heeren aanbesteders, soo als sulks ver-eijst, de bolkosijns, omtijktent, niet uijtneemen maar in ider venster zaagen 3 ruijten, die met houtē roeden in stopverw te setten even beneeden de hengsels. De ruijten hoog 9 duijm en breed na den eijsch, off well inplaats van de ruijten in de vensters 4 ovaale in de dammen van 2 voet hoog en 1½ voet breed, met glas en ruijten gestopt met de bovekant van de kosijns gelijk, met een kruijs ijser daar in, en met vier ovaale glaase ruijten int loot digt gestopt en alle het muurwerk met stoppen en met rapen en plijsteren voorsien, te weeten dat door het timmeren off metselen gebrooken werd.

Het gebint van de kap aan het aff te breken wolff-ent te verschuiven na de schoorsteen 5 voet doorgaans, en twee nieuwe gebint stijlen te maken aan de kant van Richmond tusschen de twee hoekkeepers in, dik 5 a 7 duijm. Nog doorgaans om het geheele dak een gording op de hoogte van de haanebalcken, swaar 4 a 4 duijm, en boven ider gebint een haanbalkje ingewerkt van deselve swaarte van 4 a 4 duijm, en beneeden tussen de muur plaat en gording. Nog rontom een gording van 4 a 6 duijm, die wel aan de spanten en sparren vast te maken. Op de uijt te leggen solder te maken 2 nieuwe gebinten ter swaarte als die op de oude solder staan. Nog te maken twee halve gebinten aan weder sijde van het onderslag, en met pinnen en gaten in den anderen gewerkt en de vloer van de solder doorgaans op te neemen en suffisant te spijkeren, en met veeren digt gedreeven, de deelen die de kanten niet goet sijn weeder te strijken en te verploegen. De sitbanck die er nu is rontom de mannekerk met sijn lambriseering sal den aanneemer ook moeten vervolgen, int nieuwe uijt te leggen voorszegd werk, en 't hout dat daar aan te kort komt daar toe leveren van goet eijken hout, en alles na den eijsch van 't gemelde werk, ja selffs de gemelde bancken rontom te repareren, voor zoo verre zij geborsten off de lambriseering los geraakt mogt sijn.

Alle de killen sakgooten en zoo voort alle met gestreeke loot beleggen van 5 pond in de voet, dat alle wel gelijk en gesoldeert zal moeten sijn. Ook te maken 2 looden tot de schuijffkosijns, en verders de lootjes tot de pannen en vorstèn, soo als het behoort, en alles dat vereijst geverft te sijn twee maal te verven. Ook alle de glasen maken. Verders zal alles dat bequaam is vande oude affbreuk weer mogen gebruikt werden, daar het toe goet is, alsoo deselve affbreuk geheel komen zal tot voordeel van den aanneemer, en voorts zal alles van glas, verwen, loot, kalk halff met sand vermengt (voor zoo verre het metsel werck aangaat) en het plijsteren en het pannen strijken, met gesifte off vetter kalk, de steen, pannen, vorsten, hout, eijserwerk, spijkers, off hoe het ook soude mogen genoemd werden, met de arbeidsloonen van dien, soo verre dit bestek is meldende, alles door den aanneemer daar toe moeten geleevert werden.

Den aanneemer, en zal niet mogen werken off op Sabbath dagen, off andere Joodse Feestdagen, op poene van ider reijs te verbeuren tien gulden, ten behoeven van de Diaconie armen van Maarssen, Dit geheele werk moet ten uijterste voltooit en gedaan sijn voor den 15en November 1736, te weeten dak, vloeren, en glasdigt, en voorts in het geheel ten vollen gedaan op, off voor primo Januarij 1737, als wanneer aan den aanneemer sijn bedongen gelt geheel sal werden betaalt. Werden de bij deesen meede bedongen bij aldien eenige disputen mogten komen voor te vallen tussen de

Heeren aanbesteders, en den aanneemer, aangaande het nakomen van het werk gemelt in dit besteck, dat tot beslissing van't selve, twee onpartijdige geswoorens zullen werden benoemt, één door de Heeren aanbesteders, en één door den aanneemer, welke twee basen de magt mits deesen van nu aff werd gegeven om alles in der minne te termineeren, en hare uijtspraak zal bij partijen voor goet en wel gedeceideert werden aangenomen, en goet gekeurt. En werd ook aan die twee geswoorens volkomen magt gegeven, om bij occasie, soo zij in hare uijtspraak mogte komen te verschillen, in dien gevalle een derde tot goede man te benoemen, en alles soo wel na de grondteekening, als na het besteck te maken.

En is het heele voorszegde werck besteed aan Jan Sluijs, meester Timmerman voor een somme van twaalf hondert guldens, boven nog vier goude ducaten tot een vereering voor sijne hujsvrouw. Tot naarkominge vant gene voorschreven staat verbindt hij aanneemer sijn persoon en goederen, deselve submitteerende de Judicature 's Hoofs, en Geregte der Stad Utrecht, ende allen anderen Regteren, en geregten. En omme deesen ten allen tijden voor den Edele Hove, off Geregte der Stad Utrecht te reiterderen, renoveeren en bekennen, en hem in den inhoudede deezes vrijwilliglik te doen en laten condemneeren, soo verklaarde hij aanneemer bij deesen onweederroepelik te constitueeren en magtig te maken Jakob van den Doorslag, Procureur voor den Edel Hove van Utrecht, en Hendrick van Hees, Procureur voor den Edele Achtbare Geregte der stad Utrecht, ofte imand van de vordere procureurs in der tijt aldaar postuleerende, te samen, ende een ider int bisonder. Belovende derato, versoekende hier van gemaakt te werden bestek, welke deese is, Aldus gedaan ende gepasseert ten comptoire mijns Notaris, ter presentie van Harmanus Hunnevelt en Jan de Jong, als getuijgen van gelooff hier toe versogt.

(w.g.) J. H. MACHADO.

(w.g.) Abm. HENRIQUES FERREIRA.

(wg.) JAN SLUIJS.

(w.g.) HARMANUS HUNNEVELD.

(w.g.) JAN DE JONG.

(w.g.) JOH. DE JONG,

Not. Publ.

Muntvondst te Breukelen - St Pieters

In het voorjaar van 1933 werd op het erve Rietveld, een oude hofstede nabij het Kraaiennest te Breukelen-St. Pieters gelegen een zilveren doosje met muntstukken gevonden. Allerlei omstandigheden dezer vondst, meegedeeld door den bewoner-eigenaar H. Stolwijk, wijzen er op, dat dit doosje van elders gekomen is, en niet ter vindplaats verloren. Het werd namelijk gevonden op het land, waar kort te voren een gezonken met stadsmest geladen schuit was uitgeladen en deze inhoud tegelijk met den opgebaggerden modder uitgestrooid.

Het zilveren doosje (0.05×0.065 M.) is geslagen in den stijl van het midden der XVIIIe eeuw. Op het deksel staat een bijbelsche voorstelling gegraveerd: op een van vierkante stee-
nen opgetrokken brandofferaltair ligt de knaap Izaak neergestrekt; daar naast staat Abraham met het zwaard gereed om zijn zoon te slachtofferen. Bezijden het altair staat het rookend vuur, en daarboven een stralenschietende wolk met de Hebreuwsche letters I. H. W. H. Boven het tafereel staat gegrift „Abrams offrand“.

Het graveersel doet ietwat onbeholpen aan, geheel niet in overeenstemming met de elegante vorm van het doosje en de onderzijde, waarop in 't midden een rozet en in de hoeken bloemkelken zijn gegrift.

Waarschijnlijk hebben wij hier te doen met een toilet- of snuifdoosje uit het midden der 18e eeuw. Aan de onderzijde staan de letters F. C. D. K. gegraveerd, misschien wel de namen van den maker, omdat ook de rand van het doosje het meesterteeken F. G. staat ingeslagen. De andere merken, jaarletter O. en de Haagsche keur, ooievaar (?) zijn ietwat onduidelijk.

De inhoud was niet zeer belangrijk; in het geheel geteld 20 zilveren en 8 koperen munten, waarvan sommige geheel afgesleten. De oudste dateert van 1679, de jongste van 1768.

1. Dubbele stuiver, Vz. klimmende leeuw, Kz. „CAMPEN 1679". Zilver.
2. Idem.
3. Dubbele Stuiver van Overijssel, Vz. Gekroond wapenschild met klimmende leeuw 2. s. Kz. „TRANSISULANIA 1680" zilver.
4. Dubbele Stuiver, Vz. Gekroond wapenschild, 2 s. Kz. „ZEELANDIA".
5. Dubbele Stuiver van Overijssel als no. 3, Zilver.
6. Dubbele Stuiver van Gelderland, Vz. klimmende leeuw, Kz. „GELRIA 1680". Zilver.
7. Dubbele Stuiver van Overijssel, Vz. klimmende leeuw kz. „TRANSISULANIA" met opslag van Zwolle (afgesleten zilver).
8. Dubbele Stuiver van Overijssel, Vz. klimmende leeuw Kz. „TRANSISULANIA" met opslag van Deventer (afgesleten zilver).
9. Stuiver, Vz. Pijlenbundel van 7 pijlen 1 s. omgeven door een lauwerkrans Kz. „HOLLANDIA 1739". Zilver.
10. Stuiver, Vz. Pijlenbundel van 7 pijlen 1s. omgeven door een lauwerkrans, Kz. Westfrisiae 1739.
11. Stuiver, Vz. als vorig no. Kz. „TRANSISALANIA 1765". Zilver.
12. Stuiver als vorige exemplaar, Jaartal 1766. Zilver.
13. Duit, Vz. Leeuw in Hollandsche tuin, Kz. „HOLLANDIA 1721". Koper.
14. Duit, als vorig exemplaar, jaartal 1723.
15. Duit van Gelderland, Vz. Gekroond wapenschild met randschrift „Sp(es) nos(tra) in Deo". Kz. D. GELRIAE 1756".
16. Duit Vz. Gekroond wapenschild met randschrift: Spes nostra in Deo. Kz. Kartouche met „D. GELRIAE 1760".
17. Duit van Westfriesland, Vz. Gekroond Wapenschild. Kz. „WESTFRISIA 1765". Koper.
18. Duit van Overijssel, Vz. Gekroond wapenschild met randschrift „Vigilate et orate". Kz. OVERIJSSEL 1766. Koper.
19. Duit van Overijssel, als vorige explaar, jaartal 1768. Koper.
20. Duit van Utrecht, Vz. Gekroond wapenschild. Kz. STAD UTRECHT 1758.

Hiermede is het bericht over de muntvondst tot zijn ware proportie teruggebracht en is aan de weetgierigheid voldaan van den oudheidminnenden lezer door een meer uitvoerige beschrijving, welke wij gaarne in het Jaarboekje van Niftarlake plaatsen.

Maarszen.

A. E. RIENTJES.

Zuylen

Hoewel Zuylen een zeer ouden naam heeft en als regel door invloedrijke geslachten is bewoond geweest, is toch nooit een geschiedenis van Zuylen verschenen. Wel zijn, o.a. door den voorzitter van ons genootschap, vele bijzonderheden medegedeeld, doch deze betroffen dan meer een bepaalde aangelegenheid of een bepaald tijdvak.

In het hier volgende willen we op bescheiden wijze trachten een begin te maken met het geven van een geschiedkundige beschrijving van Zuylen, hopende dat door critiek en door bijdragen van anderen de leemten zullen worden aangevuld.

In een proeve eener taalkundige verklaring van de betekenis der benamingen van eenige Nederl. plaatsen (1) zou Zuylen den naam hebben van pilaren, aldaar ter eere van Wodan gesticht. Daarbij gaat men dan blijkbaar uit van de gedachtengang, dat Utrecht destijds een belangrijke Romeinsche legerplaats was, en dat op eenigen afstand daarvan, in de wouden een z.g. heilige plaats aan Wodan gewijd, bestond, waar al of niet op gezette tijden offerfeesten plaats vonden.

Hiertegen wordt opgemerkt, dat hiervan geen oorkonden bestaan, en dat dus deze zuilen niet zoo vermaard zijn geweest, dat een eertijds zoo onbeduidend plaatsje naar dezelve, als bij uitnemendheid de zuilen zouden genoemd zijn, evenals b.v. de zuilen van Hercules en de Irmenzuil.

Een andere beschouwing is deze: (2).

Wanneer men aan de boorden van den Rijn een aaneenschakeling aantreft van oude burgten en kasteelen, dan kan men zich nauwelijks weerhouden van, immers bij eenige derzelve, aan de menigvuldige castella en turren der Romeinen te denken, en zich voor te stellen dat, ofschoon dan ook de gebouwen zelve boven den grond zijn vernield en verwoest, er nog grondvesten, niet zoo licht te sloopen, zijn overgebleven,

op welke immers eenige derzelve weer zijn opgebouwd. Die gebouwen zelve mogen toch zijn verbrand, hunne bouwvallen door den tand des tijds of door menschenhand gesloopt zijn, hunne grondvesten bleven onaangeroerd. Zouden niet op dezelfde in latere eeuwen sloten en kasteelen in dat tijdperk zoo menigvuldig, zijn opgerezen? Is dit wellicht, wat meer bijzonder de Vecht betreft, niet toepasselijk op de plaats, waar de sloten van Zuylen, Maarssen, Nijenrode, Kroonenburg, Loenersloot en Nederhorst zijn gebouwd?

De Vecht doorliep een moerassige streek, er wordt in de charters van poelen en moerassen gesproken die aan hunne boorden gelegen waren; desalniettemin had zij een bepaalden stroombaan; immers zij wordt in alle tot haar betrekking hebbende charters vermeld als zijnde van Utrecht naar Muiden een doorloopende bevaarbare rivier. Dit geeft grond om aan een door menschenhand daargestelde of geholpen vaart te denken. Hoe menigvuldig ook de sporen zijn van verandering in den loop der Nederl. rivieren, bleef de Vecht tusschen Utrecht en Muiden een bepaalden loop houden. Het graven van een nieuw bed door het eiland de Waard heen, buiten Utrecht om, in 1338 is een verbetering, aan haren loop aangebracht.

Klaas Bruin (3) zinspeelt op een andere mogelijkheid in een zijner zoetvloeiende gedichten, als hij van Zuylen zegt:

't Geen, zoo men wil, zijn oorsprong telt
 Uit eerkolommen der Colonnen,
 Een Roomsch geslacht, wanneer 't geweld
 Dit vrij gewest heeft overwonnen;
 Doch de oudheid, schoon m'er veel uit leert
 Is meest door d' ouderdom verteerd.

Ik zal in het midden laten, lezen we elders (4), in hoeverre de Heeren van Zuylen verwant zijn aan het beroemde geslacht der Colonna's in Italië, met wie zij hun wapenteeken gemeen hebben; onmogelijk is het niet, maar het behoort toch meer tot het gebied der sagen dan tot dat der geschiedenis, en verbindt zich hierin niet aan een feit, dat der vermelding waard is.

Omtrent den oorsprong van den naam tast ik nog volledig

in het duister. Ik meen echter te moeten opkomen tegen een gemaakte veronderstelling, gemaakt in *Aanmerkingen op bovengenoemde proeve*, van den volgenden inhoud: (1).

„Wilde ik mij in onzekere gissingen begeven, ik zoude uit hoofde der kleiachtigheid van den grond in bedenking geven of Zuylen den naam niet hadde van het ouden Sul — vuil, onrein — vermaagschapt met het oude Duitsche Sülen is: bezoedelen.

De plaats, waar vanouds het Huys te Zuylen stond en nog staat, is juist een zandheuvel. Het daar later aan toegevoegde Swezerengh, waarvan we nog nader te spreken krijgen, en dat zeer waarschijnlijk veel meer van de Kimbrische vloed te lijden gehad heeft, was wel van een kleiachtige samenstelling, doch niet de plek waar het Huys is gebouwd. Dit komt thans nog tot uiting in de omstandigheid, dat de bewoners van het Huys veel minder last van vocht hebben dan die van de huizen in de omgeving.

Een zeer bijzondere omstandigheid mogen we ook noemen, dat de aardschok in den nacht van 6—7 Juni 1931 op het Slot te Zuylen bijzonder sterk gevoeld werd, zoo zelfs, dat meerdere bewoners daardoor ontwaakten. Dit wijst op een zandheuvel, die met den vasten ondergrond van de aarde een stevig contact heeft. Op andere plaatsen in Zuylen werd deze schok niet of nauwelijks gevoeld.

Hoe het ook zij, we mogen aannemen dat Zuylen van zeer ouden oorsprong is. Ook al zal dan niet waar zijn, dat de Colonna's hier een huis hebben gesticht, vrijwel zeker is toch, dat het reeds in de 7e eeuw bestaan heeft.

Immers, we lezen in het leven van den H. Ludgerus: (5) dat Würsing, de grootvader van den H. Ludgerus, die met zijne gade Adalgarda, Nothgrim zijn eenige zoon en enkele huislieden, uit vrees voor Koning Radboud, een heiden, naar het Frankenland gevlucht was, na den dood van Radboud weer terugkeerde, na jarenlang in ballingschap te hebben doorgebracht.

Karel Martel schonk hem toen in leen het landgoed Suesnon of Suashna, niet ver van Utrecht gelegen, het tegenwoordige Zuylen aan de Vecht.

Hier leefde de vrome Würsing nog langen tijd, vereerd met de vriendschap van de H.H. Willibrord en Bonifacius, die

hem niet zelden bezochten en innig liefhadden. Hij was door zijn bekendheid met land en volk de steun en de raadsman zijner bisschoppen; en zegt v. Etten in: Het leven van den H. Willibrord: „het moeten uren van liefdallig, aangenaam en stichtend onderhoud geweest zijn, als de H. Aartsbisschop soms op het fraaie landgoed Zuylen aan de Vecht verscheen en een vertrouwelijk gesprek aanknoopte met den edelen Würsing en zijn gezin, terwijl hij voor de belangen van geloof en zeden, voor den bloei der christelijke godsdienst hunne medewerking kwam vragen”.

Deze hulp werd trouwens nooit geweigerd. Würsing, zegt Altfried, met zijn zonen en verwanten hielp Willibrord in alles; en de heilige Bisschop beminde hem, omdat hij zoo goed was en vol geloof en bemind bij geheel het volk en de zuiverheid bewarende. Würsing's kinderen aardden naar hun vader; Nothgrim, zijn oudste zoon, huwde een katholieke vrouw, ook zijn drie dochters werden nog tijdens haar vaders leven in den vreeze des Heeren in den echt verbonden, en geheel deze familie bleef steeds de innigste vriendschap met onze geloofspreikers onderhouden.

Na den dood van Würsing trad ook zijn zoon Thiatgrim in den echt met Liafburg, een dochter van Friesche ouders, christenen. Zij was een voorbeeldige vrouw; haar twee broeders Wullibrat en Thyarthrat werden door den H. Willibrordus onderwezen en waren de eerste Friezen, die voor den geestelijken staat werden opgeleid; zij van haren kant toonde zich de waardige zuster dier twee vrome mannen. Het christendom beminde zij met hart en ziel; en zij had te grooter afschuw van het heidendom, naarmate zij eenmaal zelve bijna het rampzalig slachtoffer was geworden van de barbaarsche zeden der heidenen. Immers reeds bij hare geboorte had hare heidensche grootmoeder haar belaagd; de oude vrouw voedde reeds lang een hevigen wrok, omdat de gade haars zoons geen andere dan vrouwelijke afstammelingen schonk; en nauwelijks had nu Liafburg het levenslicht aanschouwd of de onmenselijke grootmoeder besloot om het kind te dooden. Volgens oud Friesch gebruik was deze misdaad geoorloofd, zoolang het pasgeboren kind nog niets had gebruikt. In stilte liet zij het wichtje door haar dienaren oplichten en in een kuip met water werpen. Doch zie, met beide handjes klemt

het zich aan den rand vast en begint te schreien. Een vrouw uit de nabuurschap treedt toevallig het vertrek binnen, waar die wreedheid begaan werd; zij hoort de erbarmelijke kreten van het dochterje, tilt het kind uit het water en ijlt er mede naar hare woning. Daar sluit zij de deur, neemt een weinig honig en druppelt het op de lippen van het kindje; en als de woestelingen hare woning binnentreden om het slachtoffer terug te eischen, toont zij hun, dat het reeds voedsel genoten en dus niet meer gedood mag worden.

De moedige vrouw berichtte dit alles aan de ouders der kleine; en buiten weten der grootmoeder werd nu Liafburg door hare redster opgevoed, en kon eerst na den dood van haar grootmoeder de vaderlijke woning weer binnenkomen.

Na haar huwelijk met Thiatgrim ging zij op de hoeve Suecsnon wonen, en zou hier weldra de gelukkige moeder worden van een bevoorrecht zoon. Doch groote vreeze ging aan de geboorte van dit kind vooraf. Eens, het was omstreeks het jaar 744 was haar gemaal langen tijd op reis geweest; reeds vele dagen had Liafburg bezorgd den weg opgezien, waarlangs hij moest keeren, als haar eensklaps de tijding gewordt: Thiatgrim komt. Met vreugdevol ongeduld rijst zij op, en zoo overijld snelt zij hem tegemoet, dat zij struikelt, ter aarde valt en een scherpe punt van een paal haar diep in de zijde dringt. Bewusteloos wordt zij naar huis gedragen, en echtgenoot en bedienden duchten vol droefheid, dat haar levensdagen geëindigd waren. Doch God waakte over haar; binnen korten tijd herstelde zij en schonk het leven aan haar eerstgeborene, die in den heiligen doop den naam van Ludger ontving.

Toen Ludger 11 jaar oud was, onderging de H. Bonifacius, de vriend van het vaderlijk huis, in de nabijheid van dezes bezittingen en niet ver van Dokkum den marteldood, door de handen der heidensche Friezen. Bij de voorname stelling die Thiatgrim's familie onder de Friesche christenen en met betrekking tot Bonifacius zelven innam, is het vermoeden gerechtvaardigd, dat Thiatgrim de aanvoerder geweest zou zijn van die christenen, welke op de schrikmare van zijn gruwzamen dood aanstonds naar Dokkum ijlden, de booswichten verdreven en de lichamen der martelaren benevens de boeken en heilige voorwerpen in veiligheid brachten.

Uit bovenstaande volgt wel, dat Zuylen dus in het begin

van de achtste eeuw, toen die door Karel Martel in leen werd gegeven, bestaan heeft. Daarover bestaat onder de geschiedschrijvers van St. Ludgers leven dan ook geen verschil van meening.

Wel over de vraag, of St. Ludger in Zuylen, dan wel in de omgeving van Dokkum geboren is.

Hoewel oogenschijnlijk hiermede in tegenspraak, lijkt mij onderstaande eerder een bevestiging van de meening, dat Sint Ludger inderdaad in Zuylen geboren zou zijn, althans daar leefde, toen de H. Bonifacius daar ten huize zijner ouders gastvrijheid genoot. (6).

Het kan wel niet betwijfeld worden, dat de groote martelaar van Dokkum, de H. Bonifacius, onder het gastvrije dak van Thiatgrim en Liafburg heeft getoefd. Hun oudste zoon toch, de H. Ludgerus, die omstreeks 744 het levenslicht zag, getuigt, dat hij met eigen oogen den grooten Apostel heeft mogen aanschouwen, „silverblank van haar, door ouderdom neergebogen en rijk aan uitnemende deugden”. Dat voorrecht kan hij slechts genoten hebben, toen St. Bonifacius in 754 afstand had gedaan van zijn aartsbisschoppelijken zetel van Mentz en naar Friesland kwam, om zijn laatste krachten te geven en zijn bloed te plengen ten bate van het volk, bij hetwelk hij eens zijn missiearbeid was begonnen.

Men weet, dat hij reeds den 5en Juni van het volgend jaar met zijn gevolg bij Dokkum werd vermoord. Niet lang tevoren moet de ongeveer tienjarige knaap hem derhalve waarschijnlijk in zijn ouderlijke woning hebben gezien. Wat diepen indruk de verschijning van den heldhaftigen en eerbiedwaardigen grijsaard heeft gemaakt op het ontvankelijk gemoed van den knaap, bewijzen de zoo even aangehaalde woorden van den rijpen man. Wie weet, of niet de marteldood van den Heilige, onmiddellijk in de nabijheid van Dokkum, welke zoo kort na deze ontmoeting in die omgeving plaats had, over de roeping van den knaap voor het priesterschap besliste.....

Het is niet onmogelijk dat de naam: Friesland, den schrijver parten gespeeld heeft. Wagenaar (7) schrijft in deel II:

Wij vinden de Friezen tusschen de Eems en den Midden-Rijn, alwaar zij bij de oudste schrijvers geplaatst worden.

En verder:

Toen Friesland zich nog van de Wezer tot de Schelde uit-

strekte en derhalve alles omvatte, wat thans onder den naam van Vereen. Nederlanden begrepen is.

Ook Utrecht en Zuylen behoorden dus in die tijden tot Friesland zoo goed als het tegenwoordige Friesland, in welke omgeving de familie Würsing eveneens goederen had liggen.

En als we dan bovendien nog lezen bij de Geer van Oudegein (8):

Bonifacius woonde, naar het schijnt, drie jaren in de z.g. Proostdij of Achttienhoven op de Vecht buiten Utrecht (*Attingohem juxta amnem Fechta, ubi habitavit annis tribus. Ludgeri vita s. Gregorii c. 1 in de Acta SS. Boll. 25 Aug.*) dan is het niet te verwonderen dat St. Ludger getuigt, den grooten Apostel met eigen oogen te hebben mogen aanschouwen.

Dit Achttienhoven moet dan de plaats zijn, thans nog onder dien naam bekend, doch nu op den linkeroever van de Vecht gelegen, nadat omstreeks 1338 (2) een nieuw Vechtbed werd gegraven door het eiland de Waard heen buiten Utrecht om.

De Vecht is van oudsher een tak van den Rijnstroom (8), die van den Minswaard af langs Oudwijk en het aan den Biltschen Straatweg gelegen Hoogland en voorts in de kil der Biltsche Grift of thans nog de z.g. Oude Vecht langs Koningslust naar Lauwenrecht en al verder langs Ouden Oord en achter Chartroisen henen naar Muiden liep.

In dezen tak van de Vecht is in 1930 aan de van Hoornekade in Utrecht een oude schuit opgegraven, die, naar men beweert, dateert uit den tijd van omstreeks 500 na Christus.

Altfredus, een leerling van St. Ludger en de 9e Bisschop van Utrecht, vermeldt in zijn levensbeschrijving van St. Ludger (8) een aan Trecht grenzend landgoed Suashna, hetwelk door Karel Martel aan een voor Radboud gevluchten Frieschen edelman met name Würsing werd geschonken. Dit Suashna komt ook elders voor onder den naam Suegon, Suegson, of Suecsnon, waar de H. Ludger, een kleinzoon van den voormelden Würsing, werd geboren.

V. d. Bergh, oud-archivaris van Holland (1), noemt dat Suecsnon de latijnsche benaming voor Sweseregh.

Deze Altfried heeft het eerst het leven beschreven van St. Ludger (5), die zijn bijzonderheden vernam van Hildegrim, St. Ludgers broeder, Heriburg diens zuster, en Gerfried, diens neef. Een tweede leven werd kort daarop geschreven door

een Frieschen monnik van het klooster te Werden, waar St. Ludger begraven ligt, en welk klooster ongeveer in 797 werd gebouwd.

Ook deze Hildegrip werd in Zuylen geboren (5). Toen St. Ludger in 773 op 29-jarigen leeftijd uit Engeland in Utrecht was teruggekomen, waar hij zeer waarschijnlijk een eigen huis bewoonde, om dicht bij zijn dagelijks arbeidsveld te zijn, en waarvan hij, zooals ook later nog wel gebruikelijk was, dan heenging om zijn ontspanning en huiselijk leven op zijns vaders goed in Zuylen door te brengen, vertrouwden zijn ouders hem hun dierbaren Hildegrip toe om de talen en de godgeleerdheid te onderwijzen. Aldus kwam deze knaap op de kloosterschool in Utrecht, en volgde later zijn broer naar Friesland en woonde daar met hem te Dokkum.

Toen Ludger in 784 naar Rome trok, reisde Hildegrip met hem mede en leefde met hem op de Monte Casino, keerde met hem terug naar het vaderland en vergezelde hem op schier al zijn missiereizen. Zoo zien wij hem in 793 en 797 in Gelderland aan zijn broeders zijde, en teekent daar als getuige zijn naam onder de schenkingsacten; in die jaren was hij nog geen priester, maar noemt zich nederig: „onwaardig diaken”.

Voor het einde der 9e eeuw bezat de Utrechtsche kerk reeds een groote menigte landerijen en andere goederen, door het heele land verspreid (7).

Zeer waarschijnlijk is in dezen tijd het Huys te Zuylen eigendom van de kerk geworden, want in een „goederenlijst” van den Dom (1), die door Mr. Muller, oud-archivaris, geplaatst wordt tusschen 777—868, komen ook voor Suesna of Suigna en Suecsnon.

De vermelding in deze goederenlijst zoowel van Suesna als van Suecsnon wijst er op, dat beiden reeds in dezen tijd bekend waren en dat dus ook Suecsnon toen reeds als apart goed genoemd werd, in tegenstelling met de meermalen geuite bewering, als zou Sweserengh haar naam danken aan Heer Sweder van Zuylen.

De veronderstelling is misschien niet al te gewaagd, dat Suecsnon door Würsing is gesticht, om daarin zijn zoon te laten wonen, ofschoon in die dagen nog heel veel het beginsel werd toegepast van de patriarchale familie, waarbij een-

voudig alle leden van de familie bij elkaar inwoonden, wat ook weer verklaart, dat Liafburg pas na den dood van haar grootmoeder in haar vaders huis kon komen wonen.

Aan dit gelijktijdig bekend zijn van de namen Suashna en Suecsnon is dan wellicht tegelijkertijd de dwaling van sommige schrijvers te wijten, die Suecsnon eenvoudig als een andere benaming voor Zuylen naast Sualisna, Suesna en Suigna kwalificeeren.

Na deze kleine uitwijding over den naam keeren we weer tot onzen grooten dorpsgenoot, St. Ludger terug.

Dat St. Ludger de H. Bonifacius heeft leeren kennen door een geregelden omgang in het vaderlijk huis te Zuylen wordt nog waarschijnlijker als men bedenkt, dat de tocht van Utrecht naar Friesland, en dus ook van Achttienhoven waar St. Bonifacius gewoond heeft, over de Vecht en de Zuiderzee naar Friesland voerde.

Wat is natuurlijker dan dat St. Bonifacius op zijn tocht naar Friesland, of kort daarvoor, nog even het gezin Würsing in Zuylen opzocht. Voeg daarbij (2), dat de lijken van St. Bonifacius en zijn mede-martelaren ook weer via de Zuiderzee en de Vecht, daarbij geholpen door St. Ludgers familie, naar Utrecht werden vervoerd.

Wat moet dat alles op den jeugdigen St. Ludger een diepen indruk hebben gemaakt.

Met een merkwaardig voorval uit St. Ludgers leven willen we de regelen aan hem gewijd besluiten, omdat dit voorval ook in de kerk van St. Ludgerus te Zuylen in een gebrandschilderd raam is afgebeeld.

Als de Apostel op een van zijn reizen aan een hoeve in Holwerda bij Delfzijl gekomen was, ontving een aanzienlijke vrouw, Meinsuit, hem in hare woning. En als hij nu met zijne leerlingen aan tafel zat, werd hem een blinde voorgesteld, Bernlef genaamd. Deze was wijd en zijd in den omtrek bekend en bij de huislieden een welkome gast, want hem was de gave des lieds verleend, en hij wist de oude krijgsbedrijven der Friezen en hunner koningen wonderschoon te bezingen. Maar nu was hij reeds drie jaren blind, en niet het minste licht was in zijn oogen gebleven.

De H. Ludger zag den zanger vriendelijk aan en vroeg hem of hij wilde biechten. Ja, was het antwoord van den blinde,

waarop de heilige hem zeide: kom dan morgen terug.

Den volgenden dag, als de man Gods te paard uitreed, kwam Bernlef, eveneens te paard, hem tegemoet. De heilige steeg af, nam het ros bij den teugel en leidde den zanger ter zijde. Nu aanhoorde hij de zondenbelijdenis van den blinde, legde hem een boete op, maakte vervolgens het teeken des kruises op zijn oogen, hield hem zijn hand voor en vroeg hem:

Ziet gij iets?

Met groote blijdschap antwoordde Bernlef: Ik zie Uw hand.

Dank den Almachtigen God, hervatte Ludger.

En zij trokken verder, voortdurend over het katholiek geloof en de zaken der ziel sprekende, totdat zij kwamen aan een oord Werfhem (thans Warffum ten noorden van Groningen).

Kunt gij die plaats zien? vroeg de heilige, en aanstonds riep Bernlef uit:

Dat is Werfhem. Ik kan de boomen en de huizen goed onderscheiden.

Dank den Almachtigen God, die u verlicht heeft, herhaalde de apostel.

En wederom trokken zij verder en kwamen aan een dorp Wijkwerd (thans Usquert) waar een kapel was gebouwd.

Laten we hier binnentreden en God danken, sprak weer de heilige, en uit beider gemoed steeg in de eenvoudige dorpskapel het danklied ten hemel. En als zij beiden opstonden, sprak St. Ludger tot den overgelukkige:

Zweer mij, dat gij voor mijnen dood aan niemand zegt, hoe gij genezen zijt.

Bernlef gehoorzaamde hieraan; hij liet zich zelfs nog eenige dagen als een blinde geleiden en eerst na St. Ludgers zalig afsterven verhaalde hij al de bijzonderheden zijner genezing.

Uit de geheele levensgeschiedenis van St. Ludger blijkt echter wel zonneklaar, dat Zuylen reeds op het einde der 7e eeuw bekend was.

Bewijzen van een vroeger bestaan zijn er nog niet, en toch...

Bij P. H. Witkamp: Geschiedenis der 17 Nederlanden, lezen we:

In de provincie Utrecht heeft men vooral Romeinsche

kunstvoortbrengselen gevonden te Wijk bij Duurstede, Beverweerd, Vechten en Vleuten. De Maliebaan te Utrecht heeft een altaar opgeleverd en penningen zijn langs de Vecht opgegraven tot Breukelen. Ook door Zuylen zijn dus de Romeinen gegaan. En zouden zij dan die natuurlijke heuvel daar ongebruikt gelaten hebben?

De Vecht was in die dagen het verkeersmiddel tusschen den Rijn en de noordelijke landen over de Zuiderzee, toen nog het meer van Flevo geheeten. Het geheele verkeer geschiedde toen welhaast te water, voor een klein gedeelte slechts te paard of te voet.

En dat uit dien tijd zoo weinig wetenswaardigs tot ons is gekomen is weer verklaarbaar uit de omstandigheid, dat er in die eeuwen meer aan oorlogvoeren dan aan schrijven gedacht werd. De te boekstelling van de geschiedenis begon pas bij de vestiging van het christendom, en dan nog voornamelijk in de kloosters. Dit tijdperk begon voor de provincie Utrecht — toen Friesland — bij de aankomst van St. Willibrord op het einde der 7e eeuw.

Van het einde der 9e eeuw vinden we een mooie omschrijving van de Vechtstreek in een brief van broeder Harmakerus¹⁾ (of dit dezelfde is, die als 6e Bisschop van Utrecht wordt genoemd, is ons niet bekend) aan broeder Gozelinus te Keulen, over zijne reis door het Sticht van Utrecht in het laatst der 9e eeuw. (Deze brief is vertaald opgenomen in de Utr. Volksalmanak van 1846). Ik zal daar enkele gedeelten van overnemen.

.....ik voel mij gedrongen u te vermelden, wat mij is wervaren en hoe ik het land en het volk in deze streken, die helaas! van de godvergetene heidensche Noormannen zoolang geplaagd zijn, bij mijn reizen gevonden heb.

Toen onze eerwaardige abt mij uit Keulen naar Trajectum (dat zij hier Trecht of Utrac heeten) gezonden had, ben ik op een schip met twee broeders den Rijn afgevaren en na eenige dagen landde ik behouden aan. Onze broeders, die hier binnen de wallen een steenen klooster bewonen, hebben mij met aandoening welkom geheeten en de zeer eerwaardige heer bis-

1) De echtheid van den brief van den broeder Harmakerus wordt door sommige schrijvers betwijfeld.

schop verwaardigde zich mij te zegenen. Zes dagen heb ik mij daar opgehouden en ook de kerken van St. Maarten en St. Salvator bezocht, die helaas door de goddelooze Noormannen geplunderd zijn, en meer dan half verwoest liggen, zoodat de dienst niet naar den eisch eener cathedrale kerk, maar zoo als het naar omstandigheden mogelijk was, moest gevierd worden.

Nadat ik hier, niet zooals het moest, maar zoo als ik vermocht, voor de belangen des geloofs gezorgd had, voer ik met een klein vaartuig de Fecht af tot aan Sulna (Zuylen) eene villa, eenige duizend schreden noord westwaarts van Trajectum, vandaar verder naar Marsna (Marssen) en vervolgens naar Lonaralaca (Loenen), waar ik mede veel te doen vond. Hier wonen overal Friezen, die eenigszins anders spreken dan wij, zoodat ik meermalen den bijstand der broederen behoefde, om mij hen te doen verstaan, en de prediking des woords niet overal die vrucht had, die men had mogen wenschen. De schepen, die uit Friesland naar Trecht varen, komen de Fecht op, en dat geeft veel levendigheid in deze streken, zoodat er gestadig koopmanschappen over en weer gevoerd worden. De oevers zijn laag en drassig, maar er zijn goede weiden, en men zegt dat het vee er even groot is als aan den zeeant.

.....Deze streken zijn arm wegens de verwoesting der Noormannen. De kerk is echter in bloeienden staat hier, maar er heerscht een verderfelijke verdraagzaamheid jegens de heidensche bijgeloovigheden, die inzonderheid van de overzeesche Friezen, een woest en onhebbelijk volk, dat geen juk kan dragen, hier overgeplaatst worden. Want helaas, de zucht naar aardse goederen is zoo groot, dat zij niet weigeren zullen met lieden handel te drijven, die zoo weinig Christen zijn, dat zij zelfs hun tienden niet willen betalen.

In bovenstaanden brief is sprake van de „villa” Zuylen. Misschien maakt men zich van die villa een verkeerde voorstelling en daarom wil ik trachten hiervan een beschrijving te geven.

Bij de benaming van villa (9) hebben wij natuurlijk in die dagen nog niet aan eenig bekoorlijk gelegen landhuis of lusthof te denken. Door een villa is er in die eeuwen oorspronkelijk niets anders dan een eenvoudig, hier en daar ten platte-

lande gelegen, vrij erf of grondbezitting te verstaan; maar meer gewoonlijk duidt dat woord in de oude oorkonden die uitgebreide landgoederen of vrije bezittingen aan, welke in de Duitsche landstaal de benaming van heemen of wijken schijnen gevoerd te hebben. En zulke villa's bestonden meestal uit verschillende, meer of min aaneengesloten en uitgestrekte grondbezittingen, uit bebouwde akkers, velden, weiden, bosschen en woeste gronden, uit wateren en weteringen, wegen, stegen en andere onderdeelen, welke allen te samen onder de een of andere heerlijke hoeve of burg behoorden.

Die hoofdplaats nu der villa werd in den regel door den eigenaar van het landgoed, met zijn gezin en onderhoorige huis- en hoflieden, of burgzaten, bebouwd en bewoond, vanwaar zij in het latijn der middeleeuwen de hofstad of landhoeve van den heer, en in onze landstaal de hem, heemstede of woonplaats werd geheeten. (Hem — Heim — beteekent woning. Vandaar ons heemstede, heemraad, inheemsch, uitheemsch, heimwee). Hier vond men de spijkers of voorraadschuren, waarin de inheemsche landzaten de aan den grondheer verschuldigde opbrengsten pleegden te leveren. Want, in die goede oude dagen was er nog schaarschte aan gereede penningen, weshalve men de toenmalige grondrenten, tienden en tinsen en ook de beden of schattingen veelal met een bepaald getal maten, of garven van veldvruchten, zoowel als met krijtende biggen en lammeren, bijen, honing en was, grasganzen, kippen en kapoenen betaalde. Was de heem van een meer dan gewone uitgebreidheid, dan waren er ook soms in de nabijheid der heemstede eenige dagelijksche ambachten en neringen gevestigd. En dan zag men daar meermalen na afloop van een beek of wetering een soort van graanmolen zich verheffen, en elders ook een bakoven en een gruihuis staan. Waar intusschen zoodanige gebouwen bestonden, waren alle heemgenooten verplicht daarvan gebruik te maken, tegen een zekere uitkeering van gemalen koren en gebakken brooden ten behoeve van den molenaar en den bakker des heeren; en dan moesten zij ook tegen zekere belasting op het gruihuis der villa het mout komen halen ter bereiding van het gemeenzame bier. Voegt men nu eindelijk nog bij, dat een en ander ook nog de hier en daar rondom de heemstede of hofstad opgetrokken en niet zelden tot gebuurten en ge-

huchten verzamelde hutten, huizingen en hofsteden waarin die heemgenooten waren gezeten, dan schijnen reeds de beginselen der oudste buurtschappen en dorpen in deze provincie, als van zelve, voor onze oogen te verrijzen.

Niet iedere villa had een eigen kerk of kapel; maar gewoonlijk werden er van lieverlede verschillende naburige villa's te samen onder eenzelfde kerk tot een kerspel vereenigd, hetwelk dan zijn naam aan die villa ontleende, waar de kerk gesticht was.

De stichting der eerste christelijke kapellen en kerken klimt in de provincie Utrecht tot een hooge oudheid op. Reeds in het jaar 631, toen de Frankische koning Dagobert I de Friezen tot aan den Rijn had teruggeslagen, stichtte deze vorst in het toenmalige Utrecht onder beschutting van den aldaar door hem versterkten burg het eerste bekende christelijke bedehuis in ons vaderland, hetwelk aan den H. Thomas gewijd was en weldra weer door de Friezen werd vernield.

Gedurende de eerste tijden van het christendom had ieder de vrijheid om op zijn villa of landgoed een eigen bedehuis te bouwen.

Sporen van den bouwtrant van de tiende, elfde en twaalfde eeuw zijn nog heden (1860) of waren vroeger te onderkennen aan de kerken o.a. te Maarssen, Zuylen, Vleuten, en andere.

Om eenigen kijk te krijgen op den bestuursvorm van die tijden veroorloof ik mij ook op dat gebied nog weer eens een uitstapje.

Zooals nu ons land in provinciën verdeeld is, kende men toen de gouwen. De huidige provincie Utrecht was toen in 5 gouwen verdeeld, waarvan de Vechtstreek den naam Niftarlake droeg. Deze gouw was gelegen aan de Vecht (10) vanouds de zeer belangrijke handelsweg, die de landen langs den Rijn met het aan vee en laken rijke Friesland verbond. Was de Zuiderzee nog niet wat zij later werd, een groote open zeeboezem, de grond, die zij sinds verzwolg, was toch op verre na geen vast land. Tal van rietlanden en platen mogen er geweest zijn, hier en daar met bosschen begroeid, over het meer en tusschen de eilanden door was er water genoeg om de goederen te scheep te vervoeren en er was ook vanouds te Muiden een keizerlijke tol gevestigd.

Omstreeks het einde der zevende eeuw moet zich in deze

gouw een niet onbelangrijke bevolking hebben opgehouden, toen de Apostel der Friezen hier zijn zetel vestigde. Omstreeks 725 was over de gouw Niftarlake een zekere Erkenfried als graaf aangesteld. Utrecht was van deze gouw de hoofdplaats.

De kathedraalschool (11) van St. Maarten te Utrecht was een der voornaamste instellingen van onderwijs; Utrecht was de zetel van den bisschop der Friezen en werd vermaard als een bloeiende kweekplaats van wetenschap en letteren.

Het is aan geen redelijken twijfel onderworpen, dat Karel de Groote de kathedraalschool bezocht heeft. Het was een gemengde school, waar de zonen van koop- en handwerkslieden evengoed toegang hadden als de kinderen van edelen huize. De Keizer wilde dat zoo; hij wilde de verschillende standen bijeen brengen; hij was een voorstander van de gemengde school.

Alom bouwde hij scholen. Dat de priesters toch scholen openen, riep hij, in de dorpen en op het platteland (11). En zij zullen voor het onderwijzen der kinderen geen loon eischen en niets ontvangen, dan wat hun vrijwillig door de ouders uit liefde zal worden geschonken.

Aan het hoofd der gouw stond een keizerlijk ambtenaar, die er, onder den titel van graaf, het burgerlijk bestuur en het krijgswesend voerde, die voorzat op de z.g. gerichtsdagen, met de invordering der keizerlijke inkomsten belast was, de domeingoederen beheerde, of liever ze als herroepelijke gunstbewijzen in vruchtgebruik bezat en daarbij het toezicht had over heirbanen, zoo te land als te water, over hoofddijken, bruggen en andere plaatselijke aangelegenheden. Evenzoo werden de kleine gouwen, districten en ambachten, waarin de hoofdgouwen waren gescheiden, door aan die gouwgraven ondergeschikte personen bestuurd.

De bediening der gouwgraven was oorspronkelijk slechts een herroepelijk ambt, hetwelk van lieverlede, bij overlijden van den graaf, op diens erfgenamen pleegde over te gaan, waarbij dan nog onderscheiden werd in de z.g. zwaard- en spilleenen (12). In een zwaardleen mocht enkel een mannelijk nakomeling opvolgen, in een spilleleen bij gebreke van een mannelijken, ook een vrouwelijke nakomeling.

De leenman was den leenheer hulde, trouw en manschappen schuldig. Hij kon wederkeerig op hulp van den leenheer rekenen, indien hij zelf werd aangevallen.

De bevolking bestond in dien tijd uit vrijen en onvrijen. Tot de eersten behoorden de edelen en de gewone vrijen, tot de tweede de hoorigen en de lijfeigenen of slaven. De hoorigen behoorden bij de hoeve waarop zij woonden. Zij mochten die niet verlaten; verwisselde deze van eigenaar, dan kwamen zij ook onder een anderen heer. Zij konden ook bezit verwerven, dat echter bij hun dood weer aan den heer verviel. De lijfeigenen of slaven waren een bezitting van den heer, evenals een stuk vee. Naarmate evenwel het christendom aan invloed won, verdween deze slavernij.

Na de boven omschreven periode is er een tijd van ongeveer 3 eeuwen, waarin heel weinig vande geschiedenis van Zuylen tot ons is gekomen.

Omstreeks 800 kwamen de Noormannen, als bijen (8 en 13) in deze landen omzwermen. In 830 is Wijk bij Duurstede door de Noormannen verwoest. In weerwil evenwel van de herhaalde verwoestingen, in de omstreken van het Sticht aangezicht, waren daar na bisschop Frederik, die in 838 werd vermoord, toch nog een St. Alferik, een Eginhard en in het jaar 850 nog een St. Hungeris op den Bisschopszetel gezeteld.

In het Kabinet van Ned. en Kleefsche Oudheden vonden we St. Ludgrus als 10e bisschop van Utrecht vermeld. Waar St. Ludger evenwel reeds in 809 is overleden en toen pas de 6e of 7e bisschop in Utrecht zijn zetel had, moet deze meening op een misverstand berusten.

Toen de vreedzame en vrome Hungerus (8) omstreeks 855 den bisschoppelijken zetel had ingenomen, vertoonde zich daar weer op den Middelryn een vloot der Denen, die den burg Trecht van rondom insloten en belegerden. Na herhaalde bestorming, waarbij de burgzaten met pijlen en werptuig van de tinnen werden weggemaaid, maakten de Denen zich eindelijk met het zwaard in de vuist eerst van de uitmunten stad — d.i. van den versterkten voorburg, waar de godshuizen zich verhieven, — en vervolgens ook van het eigenlijke, door een ringmuur daarvan afgescheidene kasteel, stormenderhand meester, vermoordden daarbij meedoogenloos de bewoners van den burg en al het volk, dat binnen den burg gevlucht was, en ook een goed deel van de geestelijken, en wierpen ten laatste alle ringmuren, poorten en wijktorens, zoowel van de stad als van de voorburg, als van den eigenlijken burg of het kasteel, ten gronde toe neer.

Utrecht werd nu een waar hoofdkwartier der Noormannen (14). Van dat middenpunt van het Friesche land trokken zij moordende en brandende heinde en ver. De rooftocht der Noormannen van het jaar 880 was een der allerverschrikkelijkste.

„Van den plaag der Noormannen, verlos ons Heer” zoo bad de onderdrukte bevolking (12).

De tochten der Noormannen (2) schijnen zich tot de boorden der rivieren en tot de landstreken langs dezelve gelegen te hebben bepaald; zij hadden geen algemeene verwoesting, welke zich over de geheele oppervlakte des lands zoude verbreid hebben, tengevolge, want dan zoude de geheele bevolking verdwenen moeten zijn, en men zoude dan de tegenstand, welke de landzaten hen zoo dikwijls en met goed gevolg wel eens boden, niet kunnen verklaren.

De conclusie is echter toch wel gewettigd dat Zuylen, gelegen aan den vaarweg Zuiderzee-Vecht-Utrecht, welke de Noormannen namen om midden in het land te komen, en zoo nabij de stad Utrecht waar zoo herhaaldelijk en zoo vurig werd gevochten en waar zij hun hoofdzetel hadden gevestigd, het zeer zwaar te verantwoorden heeft gehad en zeer waarschijnlijk verwoest is geworden.

Men zou dwalen, zegt de beroemde geschiedschrijver Nuyens, indien men de invallen der Noormannen niet anders meende te moeten zien dan als zeerooverij en plundertochten op groote schaal. Het was geheel iets anders. Het was de laatste verwoede strijd, die door de Noorsche heidenen tegen het christendom werd gestreden. De Noormannen kwamen op de christenen de overwinning wreken, welke deze op de goden van het Walhalla hadden behaald.....

Wat is er natuurlijker dan dat een zoo vrome familie als van Würsing daar ook onder te lijden gehad heeft.

De vrijheidlievende Friezen (11) deden een wanhopige poging om het gehate juk te verbreken, maar de opstand mislukte. Tot straf voor hunne mouterij veroordeelde Godfried hen, om hun huisdeuren naar het Noorden te maken, en zoo laag, dat de Friezen moesten bukken, om naar buiten te komen. Het was een zinnebeeld van hun bukken voor hun onderdrukkers uit het noorden, en de van woede knarsende Friezen werden bovendien veroordeeld, om als de verachtste misdadigers met een strop om den hals te loopen.

Met den dood van den geweldigen Godfried den Noorman, die door een sluipmoord in de Betuwe werd omgebracht, bereikte de Noorsche stormvloed intusschen in 885 zijn hoogtepunt. Zes jaren later werd bij Leuven een geheel leger Noormannen in een verschrikkelijken veldslag uitgeroeid, en al verschenen de vergulde drakenkoppen nog in het begin der elfde eeuw tot voor Tiel, de hevigheid en de onweerstaanbaarheid der vroegere invallen waren verdwenen. Hun vloten werden kleiner; de bemanning al schaarscher. Vele Noormannen hadden zich trouwens in de veroverde landen gevestigd, beschouwden zich er als heeren en meesters, en vermengden zich met den landaard, die er woonde.

Bovendien kwam het vaderland der Noormannen onder den verzachtenden adem van het christendom, en hunne ruwe, ongetemde kracht werd in nuttiger banen geleid.

Maar hoe vreeselijk had de Noorsche geesel deze landen gestriemd. De kusten waren een woestijn gelijk; kerken en kloosters lagen in puin; geheele steden lagen in puin en waren ontvolkt. De ontluikende welvaart was geknakt; de stand der vrije boeren zoo goed als verdwenen; Friesland in de diepste armoede gedompeld.

Doch er waren ook lichtzijden. Een rechtstreeks gevolg was de opkomst en de ontwikkeling der steden, die met hunne muren en grachten een betrekkelijke beschutting vormden tegen de Noorsche invallen. Ook de handel nam toe. Het noorden kreeg meer behoefte aan de producten der Ned. nijverheid, terwijl de Nederlanders de hulpbronnen leerden kennen van het hout- en ertsrijke Scandinavië met zijn vischrijke zeeën. Toen de Noormannen van onze kusten verdwenen, verschenen de Nederlanders op de hunne, en in een bloeienden handel en een rijke visscherij werd de ontzaglijke schade eenigszins vergoed.

In het begin der elfde eeuw voeren de Noorsche zeeroovers nog eenmaal onze hoofdwaters op, maar toen ook voor het laatst.

Uit bovenstaande geshiedenis moge echter wel blijken, dat de kans, dat het Huys te Zuylen in dien tijd ook een prooi der verwoesting is geworden, groote waarschijnlijkheid heeft.

Er is nog een andere mogelijkheid. In 839 is geweest de gruwzame watervloed, alles omverwerpende en den Rijn verstoppende. Er is echter daaromtrent voor Zuylen geen enkel

gegeven. Wagenaar zegt ervan: (7) In 839 op den 26sten van wintermaand ontstond hier te lande zoo hevig een storm en geweldige zeevloed, dat bijna geheel Friesland overstroomd werd. Het water stond zoo hoog, dat het de toppen der duinen, die toen hier reeds diezelfde naam droegen, omtrent evenaardde. Vele menschen en beesten verdronken. Ook werd na een nauwkeurige opname bevonden dat er 2437 huizen omvergepoeld waren.

Indien Zuylen nog niet door de Noormannen verwoest was, bestaat de mogelijkheid dat deze vloed de verwoesting veroorzaakt heeft. In ieder geval, zoo na den tijd van St. Ludger tot aan de helft van de 11e eeuw is tot heden van Zuylen, voor zoover mij bekend, nog niets gepubliceerd.

En dan beginnen we aan een periode, waar de berichten ruimer beginnen te vloeien.

Nadat de Noormannen vertrokken waren (19), ontstond een ander leven. De graven gaven enkelen hunner lijfseigenen of onderhoorigen een stukje grond om zich een hut te bouwen. Zoo ontstond er bij, of achter of bezijden van het kasteel allengs een woonbuurt. De beschermende invloed, welke van het kasteel uitging, lokte visschers, landbouwers en nijveren aan, die onder bepaalde voorwaarden een stuk grond verkregen om zich een hut of kleine woning te bouwen. De buurt werd grooter, en naarmate de kasteelheer het belang er van inzag, leidde en bevorderde hij dien groei. De kruistochten kwamen (1096—1291), de lijfeigenen werden vrij, inplaats van een kasteelbuurt ontwikkelde zich een nijver kasteeldorp, dat hier en daar eindigde met zich vrij te koopen. Dat is echter in Zuylen niet gebeurd.

De kruistochten (12) hebben het geloof der katholieke volken verlevendigd, en door opoffering geadeld; op die tochten hebben de kruisvaarders veel gezien en geleerd en dit kwam aan kunsten en wetenschappen, aan handel en nijverheid ten goede.

Voordien konden de edelen, zelfs de aanzienlijkste (18) niet schrijven, ja doorgaans zelfs niet lezen; althans een edelman, die deze kunsten wel verstond, werd als een zeldzaamheid aangemerkt. Men beschouwde de schrijfkunst als vernederend voor iemand, die zich met ridderlijke oefeningen moest bezig houden, en liet die dus aan de geestelijkheid over. Het waren

alzoo uitsluitend geestelijken, die tot secretarissen, kanseliers, enz. gebruikt werden en aan wie de behandeling werd opgedragen van al zulke zaken, waarbij schrijven te pas kwam.

Het eerste berichtje, dat we van Zuylen weer vinden, is (15) dat in het midden der elfde eeuw, ongeveer in 1050, in Zuylen een eenvoudige kapel is gesticht, waarschijnlijk door St. Bernulphus, bisschop van Utrecht, die vele kerken heeft doen bouwen. Wie toen in die dagen in Zuylen woonden, wordt er helaas niet bij vermeld.

Het was een langwerpige, vierkant gebouwde in Romaanschen stijl. Het is mogelijk dat er ook reeds voor dien tijd een godshuis stond, hetwelk, verwoest zijnde, in de 11e eeuw weer werd herbouwd.

Deze eenvoudige kapel werd later met een rond koor vergroot en van een hoogst eenvoudig klokketorentje voorzien. Op de plaat, door A. Rademaker in 1615 gemaakt, is dit kerkje duidelijk afgebeeld.

20 October 1351 (1) werd door Paus Clemens VI aan Jacobus Rodi de Genesano gegeven het eeuwigdurend capellaanschap van de kapel te Zuylen, in het bisdom Utrecht, waarvoor hij het canunnikschap en praebende van de Leuvense kerk van St. Dionisius gerekend heeft te verruilen met Alexander van Snellenbergh.

Zijn de gegevens omtrent het in 1050 gebouwde kerkje juist, dan is het Huys te Zuylen spoedig na het wegtrekken der Noormannen weer herbouwd en heeft zich in en om dat Huys weer een eenigszins beteekenende bevolking neergezet.

Ook omtrent het Huys zelve komen er nu weer berichten los.

In 1153 verkochten de erfgenamen van Rutger van Xanten een eigen goed (Allodium) onder Zuylen aan de Kerk van Rees (10).

Er bestaat ook nog, althans men beweert dat bestaat, een document betreffende het stichten van het Huys te Zuylen van den volgenden inhoud (1):

Document van Pieter Nicolaas van Zuylen, geboren te Zuylen den XI van den II maand in den jare MCLXXXIX en in den jare MCCXIII het slot Zuylen gesticht, alwaar Pieter Nicolaas van Zuylen als vrijheer heeft geregeerd en de heerlijkheid het slot Zuylen, voerende het wapen de vrouwenbeelden gerechtigheid en sterkte, dewelcke beelden geplaatst zijn ge-

worden den I van de VI maand in den jare MCCXIV in de kapel, staande naast het altaar.

Van dit document bevindt zich een afschrift in het Slot-archief. Heel veel indruk van echtheid maakt dit document niet, zooals we zullen zien bij het bespreken van de Heeren van Zuylen.

Er is ook hierom reden aan de echtheid van dit stuk te twijfelen, omdat het geslacht der van Zuylens m.i. ouder moet zijn dan van 1189.

In den stamboom van den Heer Baron van Zuylen van Nijeveld (16) vinden we in 1200 reeds vermeld:

Etienne van Zuylen en Anholt. Als wapen een schild met een veld en een zuil. In 1282 komt daarin voor: Frederik van Zuylen, Ridder van St. Jacob van Holland, met het bekende wapen der van Zuylens.

Deze van Zuylen en Anholt is blijkbaar alweer een jongere generatie (1). Zuylen moet al gevestigd geweest zijn, voordat zijn heeren nieuwe plaatsen, soms niet meer dan een of een paar hoeven, erbij kregen en aan een familielid met een aparte naam konden geven.

Craandijk (10) noemt een Steven van Zuylen in 1204 als de eerste, die onder dien naam bekend is.

Hiermede behoeft niet in tegenspraak te zijn een extract uit een oud manuscript onder den titel: vrije en ridderhofsteden (1) waarin staat:

Zuylen, een ridderhofstede, door een van Zuylen anno 1300 getimmerd, met den gerechte van Sweer van Enghe, onder Maarssen, waarvan een dochter Eleonora, als het schijnt, omtrent den jare 1335 gehuwd is met Vrank van Borsselen, aan wiens geslachte het huis is gebleven.....

Zoowel over den opbouw van het huys als over deze Eleonora spreken we nog nader.

Onder de leenmannen van het Sticht (17) onder Bisschop Boldewijn van Holland (1178—1196) behoorde: Die Here van Anholt ende van Zulen, deze hilt te lene van den Sticht dat Casteel en Herrlicheyt van Zulen.

Hier vinden we dus juist een andere volgorde dan in den stamboom van den Heer Baron van Zuylen van Nijeveld. Hier zou men moeten concludereen dat in dien tijd Zuylen aan een Heer van Anholt is gekomen.

De naam Sulen wordt ook aangetroffen in een oude riddercul van het jaar 1201, vermeld in het Groot-Placaatboek, deel I, pag. 283.

Bij Simon van Leeuwen (Oude Batavieren pag. 1212) vindt men Steven en Frederik van Zuylen, van de Ridderlijke orde, in den jare 1282 in den oorlog met die van Aemstel verslagen.

In 1273 was Steven, Heer van Zuylen (17) borge van Hubert van Bosinchem, in 1277 getuige van den Graaf van Cleve bij de privilegiën aan Wesel; hij maakte in 1278 een verdrag met Graaf Floris V van Holland en Utrecht tegen de Aemstels. In 1279 weer borg van Hubert van Bosinchem, in 1282 stond hij als getuige van Bisschop Jan van Utrecht. In 1283 stond hij toe den verkoop van den aan hem leenroerigen molen op de Niers in Weeze aan de abdij Grafenthal. Hij zegelde met de 3 muurankers (zuilen) en Sigillum Steven de Sulen. Hij bleef dood in den oorlog tegen de Aemstels 1288—1296 en wordt 20 December 1299 als dood zijnde vermeld.

Het Huys te Zuylen moet vernield zijn omstreeks 1296 en in 1300 weer opgebouwd. En omdat van dezen (her)bouw in 1300 vaste gegevens zijn, zal menig schrijver zich waarschijnlijk reeds vergist hebben en dit als de eerste bouw van het Huys te Zuylen hebben aangezien.

Dit was in den tijd dat Floris V door de edelen vermoord is, en als gevolg der onlusten, na dien moord voorgevallen (1).

Laat ons daarom wat dieper op deze geschiedenis ingaan.

Zooals hierboven blijkt, was Steven, Heer van Zuylen, in oorlog met de van Aemstels. Hij streed daarbij aan de zijde van den Bisschop van Utrecht, die daarbij de hulp van Floris V inriep, (12).

Floris V was nog meer dan zijn vader begunstiger der steden, der burgerij en der boeren (keerlen). Een rechtsorde, waarin voor de gewelddadigheden geen plaats was, ontwikkelde zich. De edelen, die zich aan onderdrukking der burgers schuldig maakten, gevoelden zijn krachtigen arm. Den Heeren van Velzen, van Heusden, en van Kuyk ontnam hij hun allodiale goederen (hun eigendom dus) en schonk ze hen als leengoederen terug.

De adel was hierover gebelgd, maar er was nog meer dat hun toornig had gemaakt. Het bisdom Utrecht werd in die dagen bestuurd door den Bisschop Jan van Nas-

sau (1267—1290), die o.a. bezittingen verpandde aan de bitterste vijanden van het Sticht, zooals aan de Heeren van Woerden en van Aemstel. Zijn opvolger, de edele Jan van Zyrich (1291—1296), wilde het Sticht uit zijn benarden toestand verlossen en trachtte langs minnelijken weg tot schikking te komen. Toen hem dit niet gelukte, beproefde hij dit met krijgsgeweld en riep Floris V te hulp. Met macht van volk daagde deze weldra op, overwon Gijsbrecht van Aemstel, die afstand moest doen van zijn bezittingen, welke nu aan Holland kwamen. (Floris V was Graaf van Holland, enz.). Herman van Woerden moest ook voor den graaf onderdoen en Woerden ontviel aan het Sticht en werd een leen van Holland. De edelen werden kwaad en verbonden zich met Floris' vijanden.

In Juni 1296 begaf zich Floris V naar Utrecht om er een verzoening tot stand te brengen tusschen de familie van den Heer van Zuylen en de Heeren van Aemstel en van Woerden, die sedert den Utrechtschen oorlog op elkaar gebeten waren.

Willem Berthold van Mechelen was inmiddels bisschop van Utrecht geworden, die geen vriend van den graaf was gelijk zijn voorgangers.

De verzoening werd tot stand gebracht; van Aemstel en van Woerden zouden aan de familie van Zuylen 500 ponden betalen, en gul als altijd (11), schoot de graaf 400 ponden uit zijn eigen zak voor. En nu, recht tevreden met den goeden uitslag zijner bemoeiingen, noodigde de graaf beide partijen ten maaltijd.

Doch de ondankbare Aemstel (18), wel verre van zich door dit nieuwe gunstbewijs van zijn weldoener getroffen te gevoelen, had met zijn eedgenooten juist dit oogenblik uitgekozen om hun boosaardig opzet te volvoeren. De goede graaf, die geen argwaan voedde, waande in hen, in Woerden, in Velzen en in zoovele andere samenzweerders als hier bij elkaar waren, zijne beste vrienden te zien. Dit bleek, toen, voordat men aan tafel zoude gaan, zich, gelijk men verhaalt, een oude vrouw bij Floris meldde en hem een briefje in de hand stopte, waarin geschreven stond: edel Floris, koningskind, denk aan de woorden van den Psalmist: zelfs de man mijns vredes, op wien ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft de versenen tegen mij opgeheven". Os, 41, vs. 10. Floris las deze waarschuwing, maar sloeg er geen acht op.

Na den maaltijd zoude er een valkenjacht plaats hebben; Floris nam eerst nog een middagslaapje, en de verraders reden vooruit om te zorgen, dat niemand in den weg ware, die hun opzet verhinderen kon. De weg was van Utrecht naar buiten den Waard en verder de Vechtdijk langs. Terwijl Aemstel achterbleef en ter bestemder tijd den graaf wakker maakte om uit te rijden. Floris, die een minnaar was van de jacht, kleeedde zich spoedig aan, dronk nog een beker wijn met Aemstel op elkanders behouden thuiskomst, hetgeen men toen Sint Geertens minnedrinken heette, en reed eveneens naar het veld, door den zoon van Jan van Avennes, zijn neef, en Gerrit van Voorne, twee jonge knapen, vergezeld.

Aemstel was vooruitgehoud, om de edelen te verwittigen, dat de graaf in het net kwam. Dadelijk reden Woerden, Velzen, Benskoop, Zaenden en anderen Floris tegemoet, die hem, bij het naderen, vriendelijk groette. Maar nu vatte van Woerden des Graven paard bij den teugel en zeide: Uwe hooge sprongen zijn gedaan, heer meester, gij zult niet langer den baas spelen. Gij zijt gevangen.

De graaf hield dit voor een grap en zeide lachende:

Ja, ik weet wel beter.

Doch Benskoop rukte den valk, dien Floris op de hand droeg, hem af, als wilde hij met die daad te kennen geven, dat Floris zich als gevangen beschouwen moest; want alleen vrije edellieden hadden het recht om een valk te dragen.

De graaf, bespeurende dat het ernst was, sloeg de hand aan het zwaard, maar werd omsingeld en ontwapend; terwijl Velzen hem zwoer, dat hij hem bij de minste beweging het hoofd zoude kloven. Een der hofbedienden wilde een poging doen tot bijstand aan zijn heer; doch zoowel hij als zijn paard werden gekwetst; terwijl Avennes en van Voorne naar Utrecht vloten en er het voorval ruchtbaar maakten. Het is wonder, dat de verraders de beide knapen niet vasthielden en met zich voerden, doch men moet opmerken, dat bij de meeste booze feiten een of ander verzuimd wordt of vergeten, waardoor het bedreven kwaad ontdekt en gestraft wordt.

Evenwel, niemand uit Utrecht maakte aanstalten om den graaf te gaan verlossen. Zelfs scheen die stad aan des graven vrienden niet veilig meer; de Heer van Arkel, een zijner getrouwen, haastte zich de beide knapen, die hem de tijding van

het voorval brachten, in veiligheid naar Dordrecht te voeren. terwijl Wolfert van Borsselen zich naar Zeeland spoedde, beducht, dat de Vlamingen deze gelegenheid zouden te baat nemen om in het land te vallen. Philips van Wassenaar, die des graven zegelbewaarder was, brak, toen hij het feit vernam, het grafelijk zegel in stukken, opdat daarvan geen misbruik gemaakt zou kunnen worden.

Heel Holland raakte op de been tot ontzet van den vorst.

Deze was inmiddels door de eedgenooten terstond naar het slot te Muiden gebracht, vanwaar men hem langs de zee naar Engeland hoopte te voeren; doch spoedig bleek dat zulks onmogelijk was, want de Kennemers, Waterlanders en Friezen kwamen reeds aanzeilen en beletten de vlucht te water. Het eedgespan drong wel den graaf een brief te zenden, het verzoek inhoudende dat zij naar huis zouden gaan; maar niemand hechtte geloof aan dien brief, welke men, met reden, voor afgedwongen hield.

De saamgezworenen durfden nu niet langer op het slot te blijven, en begrepen een anderen uitweg ter vlucht te moeten kiezen. Zij trokken den graaf een gemeenen rok aan, zetten hem op een paard, staken hem een handschoen in den mond, bonden zijn voeten onder de buik van het dier aan elkaar en snoerden zijn handen aan den zadel vast. In dien toestand kon de ongelukkige Floris noch het paard besturen, noch er afspringen, noch om hulp roepen. Zij reden nu met hem voort, doch werden al spoedig gewaar, dat eenige Naardinglanders, die Floris ontzetten wilden, in een hinderlaag verborgen en gereed waren hen te overvallen. Gerrit van Velzen reed vooruit naar hen toe en vroeg, wat zij wilden hebben.

Onzen graaf, was het antwoord.

Dat zal niet gebeuren, zeide Velzen en reed terug.

Na een kort beraad, begrijpende, dat het meesleepen van den gevangene hen in hunne vlucht zou belemmeren, trekt hij het zwaard, om hem den kop te kloven; Floris, den slag wilkende ontwijken, dringt, ofschoon gebonden, het paard met de knieën ter zijde, dat in een sloot geraakt; de slag, op het hoofd gemunt, treft de beide handen en houdt die af. Hiermede niet voldaan, stijgt Velzen af en brengt den ongelukkigen graaf nog verscheidene wonden toe, terwijl de andere gezworenen zijn voorbeeld volgen.

Intusschen naderen de Naardinglanders; de verraders rennen, de een herwaarts, de ander derwaarts weg; Velzen, wien zijn paard ontloopen was, springt op dat van een zijner knapen en ontkomt het; doch twee zijner dienaars worden door de toeschietende menigte achterhaald en neergeslagen.

De ellendige graaf werd nog zieltogend uit het water gehaald; hij was met 22 wonden doorboord; hij overleed echter binnen weinige oogenblikken. Zijn lijk werd naar Alkmaar vervoerd en gebalsemd; later te Rijnsburg bijgezet. Het ingewand bleef echter in Alkmaar achter en werd in een fraaie kist begraven.

Des graven moordenaars, voor de volkswoede beducht, na het volvoeren hunner schanddaad, verspreidden zich wijd en zijd. Woerden en Aemstel waren het land uitgeweken; Velzen met sommige eedgenooten naar het slot Kroonenburg bij Loenen gevluht, hetwelk hem toebehoorde. Spoedig belegerde hem daar een aangerukte volksmenigte, die van overal uit Noord- en Zuid Holland kwam toegevloed en aan wier hoofd zich Loef van Kleef, een broeder van den graaf van Kleef, benevens de Heeren van Zuylen en Ysselstein gesteld hadden.

Het kasteel, dat niet voldoende met krijgs- en mondbehoefden voorzien was, moest zich spoedig overgeven; en nu begeerde het volk de overlevering van de gevangenen, om er zijn wraak aan te koelen. De graaf van Kleef, die insgelijks daar was aangekomen, en van meening was, dat niet al de eedgenooten even schuldig waren, weigerde aan dezen eisch te voldoen, en wilde hun eerst een gerechtelijk verhoor doen ondergaan. Om echter het rumoer te stillen, leverde hij Velzen, Zaenden en een paar anderen, aan wiens schuld geen twijfel was, in handen van het volk, dat hen straks alle vier op een ellendige wijze om het leven bracht. Benskoop en Teylingen werden aan Loef van Kleef toevertrouwd, die hen aan de straf wist te onttrekken. Anderen onder de moordenaren, hetzij daar, hetzij elders, werden gevonnisd en gerecht. Het slot Kroonenburg werd gesloopt, en dat van Muiden aan Diederik van Haarlem ter bewaring gegeven.

Elke actie verwekt reactie. Er ontbrandde na korten tijd opnieuw een strijd, waarin Heer Steven van Zuylen werd gedood en zijn slot vernield werd. Dit geschiedde tusschen 1296 en 1299.

Hij was gehuwd met Hadewig (17). Uit hun huwelijk sproten 2 kinderen, Sweder en Jan van Zulen. Heer Sweder, in December 1277 Maarschalk van den bisschop, nam in 1288 goed in pacht van het Duitsche huis in Werconde als Zweder van Wiltenborgh, met zijn vrouw Hildegardis van Velde. In 1299 kocht hij, als Suederus de Sulen qui alio nomine vocor de Beverwarde met zijn 2e vrouw Berta (de dochter van graaf van Dalen) een lijfrente van 5 Pond grooten Tournooisen van het Vrouwenklooster te Oostbroek (Utrecht) uit welke rente na hun dood de viering van hunen memorie zou worden bekostigd.

Zuylen behoorde in dien tijd als leen gedeeltelijk aan het Bisdom en gedeeltelijk aan de Abdij van Oostbroek.

Deze Heer Sweder sneuvelde in 1304 tegen de Vlamingen op Duiveland. Zijn dood is in het Necrologium der St. Servaasabdij te Utrecht gesteld op 20 Maart (17).

Bij Wagener staat op pag. 160 van het III deel aangetekend, dat Diderik van Suylen op Vrijdag van Palmzondag in 1304 gesneuveld is. Deze Diderik wordt echter verder niet vermeld, noch in den stamboom der Haarzuylens, noch in het overigens tamelijk volledige overzicht van Jhr. Wittert van Hoogland. Vermoedelijk heeft hier een naamsverwisseling plaats gehad.

Het slot, onder Steven van Zuylen verwoest, is onder Sweder van Zuylen weer opgebouwd en wel in het jaar 1300. Dat jaartal stond eertijds in den oostelijken gevel (1), ter plaatse daar voorheen de poort of ingang van dit gebouw geweest is.

Deze opbouw vindt men in bijna alle geschiedenissen van Zuylen opgenomen en zeer ten onrechte is daaruit meermalen de conclusie getrokken, dat dit de eerste oorsprong van het huis is geweest.

In zeker afschrift (1) van een M. S., in folio berust hebbende ter secretarie van Seyst en Driebergen leest men:

Het geslacht van Zuylen heeft voor of omstreeks den jare 1300 bij houwelijk als het schijnt verkregen het huys en goed van Abcoude, van die van Assenborch, voerende een zwarte wolf in 't silver, hetwelk sommigen het oude wapen van Abcoude noemen, als blijken mag uit de wapenen in een glas te Minnebroeren tot Utrecht Anno 1310 gegeven, volgende de genealogie alle oude alliantien.

Aan dit geslacht van Suylen is de voorsz. Heerlijkheid van

Abcoude, die ook het wapen van Suylen voert, gebleven, totdat Heer Jacob, Heer van Abcoude, Wijck, Gaasbeek, Putten en Stryen A.o 1459 stervende, zonder wettelijk oir achter te laten, hetzelfde wederom gekomen is aan het Sticht en van dien tijd af aan meest gebruikt is voor een woning van de Maarschalken van het Nedersticht.

Ofschoon men volgens dit schrijven mag aannemen, dat Abcoude en Suylen voor of omtrent den jaare 1300 door een man uit het geslacht van Zuylen moge bezeten zijn geweest, zoo schijnt echter, dat de zoon van dien Heer van Zuylen, die een dochter van Abcoude getrouwd had, die goederen weer onderling verdeeld hebben, en de oudste misschien des vaders erfdeel Zuylen en een tweede des moeders erfdeel Abcoude kan bezeten hebben, zooals men te dien tijde meer gehandeld vindt.

We geven dit schrijven verder zonder eenig commentaar.

Sweder van Zuylen had geen kinderen. Hij werd opgevolgd door zijn broeder Jan van Zuylen, Ridder, die zich reeds tijdens het leven van zijn vader, in 1294, nog knaap zijnde, verbond met Graaf Floris V van Holland. We vinden evenwel bij den moord op Graaf Floris zijn naam niet vermeld.

In 1299 keurde hij, als zoon van wijlen zijn vader, goed de aflossing der erfpacht op de Molen op de Niers in Weze.

Zoowel bij Craandijk als bij van Lennep vinden we, dat in 1302 Zuylen niet meer aan zijn eerst bekende Heeren behoorde, van Lennep (4) voegt daaraan nog toe: Indien het kasteel in 1300 gebouwd is, heeft de bouwheer luttel genots ervan gehad; immers we vinden het geslacht reeds in 1302 uitgestorven op een erfdochter na, Eleonora van Zuylen.

Zoowel het een als het ander is onjuist.

Ik heb niet gevonden wanneer Jan van Zuylen gestorven is, noch hoe; hij is echter in 1317 opgevolgd (17) door zijn zoon Steven van Zuylen, Ridder, Heer van Zuylen, Swezerengh, Westbroek en Anholt. Dit is de eerste van Zuylen, die ook Heer van Swezerengh en Westbroek is, eene combinatie die tot op den huidigen dag is bewaard gebleven, zij het dan in gewijzigden vorm.

In 1317 werd van zijn rechtsgebied gewag gemaakt, waaruit blijkt, dat Westbroek toen behoorde tot de parochie van Maarssen. In 1318 cedeerde hij de hoeve te Zuylen aan de stad Utrecht, gelegen op de Trechterweide en erkende dat de

stad met zijn toestemming een watergang heeft gegraven door zijn gericht te Swezerenghe. Dit moet de sloot zijn, die ook thans nog grootendeels bestaat en die bij de borstelfabriek onder de brug in de Vecht uitkwam. Aan den anderen kant ging de sloot tot de Lage Weidsche Dijk. Althans zoo staat deze nog aangegeven op een kaart van de Vrijheid der Stadt Utrecht, volgens decisie van den Jare 1539 en te vinden in het Centraal Museum te Utrecht.

In 1323 bezegelde hij met Bisschop Jan van Diest den dijk-brief van den Lekdijk. De Bisschop van Utrecht en de Graaf van Holland gaven hem in 1325 zijn Huys te Zuylen terug en bevalen Peter van Zuylen, Stevens broeder, hetzelfde voor hem weer in te ruimen. Blijkbaar had deze zoolang het Huys bewoond. Wat hiervan de reden geweest kan zijn is mij nog niet duidelijk.

In 1327 was Steven Ridder, in 1328 gevolmachtigde van den Bisschop van Utrecht, Voor of omstreeks het jaar 1350 is Heer Steven gestorven.

Opvolger was Heer Dirk of Diederik van Zuylen, tweede zoon uit het huwelijk van Heer Steven en Vrouwe Berta van Dale, welke laatste een dochter was van Otto, Graaf van Dale en Cunigunda, van Bronckhorst.

Heer Dirk van Zuylen (17) Heer van Zuylen, Anholt, Swezerengh en Westbroek, verbond zich 8 Maart 1353, Ridder zijnde, met den Aartsbisschop van Keulen en verklaarde dat de burg en stad Anholt voor den Aartsbisschop steeds open zouden blijven. Door zijn zwager Dirk, Graaf van Meurs, werd hij gevangen genomen. Hij overleed en werd begraven te Grafenthal als Dominus Diedrich van Zulen, 15 Juni 1364. Hij was gehuwd met Margaretha van Baer.

Tijdens de gevangenschap van Heer Dirk was de echtgenoot van den Graaf van Meurs Vrouwe van Zuylen.

Na den dood van Heer Dirk volgde uit het kinderrijk gezin eerst de oudste zoon, Steven van Zuylen van Anholt zijn vader op in 1366. Steven, die in 1368 de huwelijksche voorwaarden zegelde van Hertog Eduard en Catharina van Beyeren, overleed reeds in 1373.

Zijn broer Frederik van Zuylen van Anholt volgde hem op als Heer van Zuylen, Anholt, Swezerengh en Westbroek. Doch ook deze overleed spoedig, namelijk in 1382.

Thans kwam het Huys aan Vrouwe Eleonora van Zuylen, gehuwd met Frank van Borsselen, Vrouwe Eleonora, tevens Vrouwe van St. Maartensdijk (in Zeeland). Zij werd beleend met het dagelijksch gerecht van Zuylen en Swezerengh en den tijns, alsmede met het dagelijksch gerecht van Westbroek, tijns en tiende (2 soorten van belastingen). Haar hulder is Heer Jan van Renesse. (Deze was dus degene, die als leenman Hulde, enz. moest doen).

Uit dit huwelijk sproten 2 kinderen, waarvan de jongste eerst Heer van Zuylen werd, namelijk in 1387. Ofschoon zijn naam Heer Dirk van Vosselen van Zuylen was, noemde hij zich kortweg Dirk van Zuylen. Hij overleed kinderloos in 1408. Hertog Willem gaf zijn ambachten aan zijn bastaardzoon Lodewijk, die ze evenwel verkocht aan Floris van Borsselen.

En hiermede was het Huys te Zuylen niet langer meer met het geslacht der van Zuylens verbonden,

J. TH. VAN DER LAAN.

AANGEHAALDE BOEKEN EN SCHRIJVERS.

1. Archief van het Slot te Zuylen, welwillend door den tegenwoordigen bewoner, den Hoogwelgeb. Zeergel. Heer ir. F. C. C. Baron van Tuyll van Serooskerken ter inzage verstrekt.
2. Geschiedkundige beschouwing van het oude handelsverkeer der stad Utrecht, door Jhr. Mr. H. M. A. J. van Asch van Wijk.
3. Speelreis langs de Vecht, door Klaas Bruin.
4. Merkwaardige kasteelen in Nederland, door Mr. J. van Lennep en W. J. Hofdijk.
5. Neerlandsch Heiligen in vroeger eeuwen, door J. A. F. Kronenburg.
6. Uit een verslag van het R.K. Onderwijs over de jaren 1870—1894.
7. Nederlandsche Historie, door Jan Wagenaar.
8. Het oude Trecht als oorsprong der stad Utrecht, door Jhr. J. J. de Geer van Oudegein.
9. Bijdrage tot de geschiedenis van Utrecht en oudheden der provincie, uit de oorkonden bewerkt door Jhr. J. J. de Geer.

10. Wandelingen door Nederland, door J. Craandijk en P. A. Schipperus.
 11. Ons oude Vaderland, door L. Penning.
 12. Geschiedenis des Vaderlands, door J. A. Buil en J. Bergmans.
 13. Schatkamer der Ned. Oudheden, door Lud. Smids.
 14. Geschiedenis des Nederlandschen Volks, door Dr. W. J. F. Nuyens.
 15. Mededeeling uit de kerkelijke en plaatselijke geschiedenis der Herv. Gemeente in de Utrechtsche Vechtstreek, door J. W. V. in de: Kerkbode voor de Vechtstreek, 1908.
 16. La château de Haar a Haarzuylens, Utrecht 1910.
 17. Bijdrage tot de geschiedenis der Utrechtsche Ridderhofsteden en Heerlijkheden, door Jhr, Mr. E. B. F. F. Wittert van Hoogland.
 18. De voornaamste geschiedenissen van Noord Nederland, door Mr. J. van Lennep.
 19. Oud Nederlandsche Steden, door Brugmans en Peters.
-

INHOUD

1. Naamlijst van het Bestuur en de Leden VII
 2. Jaarverslag van den Secretaris. XIII
 3. Rekening van den Penningmeester XVII
 4. Verslag van de excursie naar Soestdijk en Hilversum XIX
-

- I. De Roomsch-Katholieke Kerk te Weesp, door
A. van Beek 1
 - II. Rechtspraak te Abcoude in de 16e eeuw, door
J. G. Th. Grevenstuk 11
 - III. Tegen de vervuiling van de Vecht in vroegeren tijd,
medegedeeld door J. D. Bastert 13
 - IV. De Portugeesche Synagoge van Maarssen 1720—
1839, door Jac. Zwarts 15
 - V. Muntvondst te Breukelen-St. Pieters, door A. E.
Rientjes 38
 - VI. Zuylen, door J. Th. van der Laan 41
-